

Vilniaus universitetas
Filosofijos fakultetas
Sociologijos ir socialinio darbo institutas

Ieva Laukaitytė

Sociologijos magistrantūros studijų programa
Magistro darbas

**Lietuvoje gyvenančių musulmonių migrančių kasdienės sąveikos su
viešosiomis institucijomis**

Darbo vadovė dr. Irma Mačkinė

Vilnius
2026

Turinys

Santrauka.....	2
Summary.....	3
Įvadas.....	4
1. Ankstesnių tyrimų ir teorinių idėjų apžvalga.....	7
1.1. Lyties, religijos ir etniškumo persidengimai migracijos tyrimuose.....	7
1.1.1. Lyties vaidmuo migracijos procesuose.....	7
1.1.2. Etniškumas ir religija kaip matomas kitoniškumas.....	9
1.2. Musulmonų migrančių įsitraukimo į visuomenę būdai.....	11
1.2.1. Įsitraukimo būdai: nuo asimiliacijos iki transnacionalizmo.....	11
1.2.2. Musulmonų moterų įsitraukimo trajektorijos.....	14
1.3. Connell lyčių santykių teorija.....	17
1.4. Yuval Davis teorinės idėjos apie priklausymą ir priklausymo politiką.....	19
2. Empirinio tyrimo teorinės prielaidos ir metodologija.....	21
2.1. Tyrimo teorinės prielaidos.....	21
2.2. Tyrimo metodologija.....	22
2.3. Darbo ribotumai.....	26
3. Empirinio tyrimo analizės rezultatai.....	27
3.1. Matomas religinis ir etnis kitoniškumas kaip išankstinė sąlyga paslaugos gavime.....	27
3.2. Kalbos barjerai ir priklausomybė nuo kitų.....	29
3.3. Institucijos kaip priklausymo ribų kūrėjos.....	34
3.4. Prisitaikymo ir priklausymo kūrimo strategijos.....	37
Išvados.....	41
Literatūros sąrašas.....	44
Šaltiniai.....	47
Priedai.....	48

Santrauka

Darbe analizuojamos musulmonių migrančių moterų patirtys, bendraujant su Lietuvos viešosiomis institucijomis. Temos aktualumą nusako augantis tarptautinės migracijos mastas ir vis didėjanti religinė ir etninė įvairovė Lietuvos visuomenėje. Temos mokslinė problema grindžiama tuo, kad viešosios institucijos veikia kaip lyties tvarką palaikančios aplinkos, o matomos religinės tapatybės žymės gali iš anksto sąlygoti institucinio bendravimo pobūdį. Magistro darbo tikslas yra ištirti, kaip musulmonių migrančių moterų sąveika su Lietuvos viešosiomis institucijomis formuojama lyties, religijos ir etniškumo sankirtos sąlygomis. Tyrimas atliktas taikant kokybinę tyrimo metodologiją. Duomenys surinkti pusiau struktūruoto interviu būdu. Interviu išrašai analizuojami taikant indukcinį teminį kodavimą, o išskirtos temos interpretuojamos remiantis Connell ir Yuval Davis teorinėmis idėjomis. Tyrimas atskleidė, kad moterys dėl religijos ir išvaizdos patiria išankstines nuostatas ir kliūtis, tačiau kuria aktyvias strategijas paslaugoms gauti, kurių efektyvumas priklauso nuo institucijų darbuotojų nusiteikimo ir moterų prieinamų išteklių.

Raktiniai žodžiai: musulmonės migrantės, kasdienės sąveikos, viešosios institucijos, matoma tapatybė, lytis, hidžabas, religinė tapatybė, etniškumas, Lietuva.

Summary

This thesis analyses the experiences of Muslim migrant women in their interactions with Lithuanian public institutions. The relevance of the topic is underscored by the growing scale of international migration and the increasing religious and ethnic diversity within Lithuanian society. The scientific problem of the topic is based on the premise that public institutions function as environments that maintain gender order, and visible markers of religious identity can predetermine the nature of institutional communication. The aim of this Master's thesis is to investigate how the interaction of Muslim migrant women with Lithuanian public institutions is shaped under the conditions of the intersection of gender, religion, and ethnicity. The study was conducted using qualitative research methodology. Data were collected through semi-structured interviews. The interview transcripts were analysed using the inductive thematic coding method, and the coding results were interpreted based on the theoretical ideas of Connell and Yuval Davis. The study found that women face prejudice based on religion and appearance yet develop active strategies to access services. The effectiveness of these strategies depends on the attitudes of institutional staff and the resources women have available.

Keywords: muslim migrant women, everyday interactions, public institutions, visible identity, gender, hijab, religious identity, ethnicity, Lithuania.

Ivadas

Remiantis Jungtinių Tautų Tarptautinės migracijos organizacijos (IOM) atlikta analize, migravusių asmenų skaičius pasaulyje nuosekliai didėja. 2020 m. duomenimis, migrantai sudaro 3,6 proc. viso pasaulio populiacijos (McAuliffe ir Adhiambo Ocho, 2024). Augantys tarptautinės migracijos srautai atsispindi ir Lietuvos statistikoje – 2018 metais neto migracija tapo teigiama, į šalį atvyko daugiau žmonių nei iš jos išvyko. Remiantis Europos migracijos tinklo duomenimis, iki 2022 metų didžiąją dalį migracijos srauto Lietuvoje sudarė sugrįžtantys Lietuvos piliečiai, tačiau pastarųjų metų duomenys rodo reikšmingą migrantų grupių pokytį: iš 51 757 atvykusiųjų, grįžtantys piliečiai sudarė 37 proc. (18 934), ne Europos Sąjungos šalių piliečiai 61 proc. (31 632), o Europos Sąjungos piliečiai 2 proc. (1 191)¹.

Pagal 2025 metų migracijos metraštį, Lietuvoje gyvena 217 067 užsieniečiai, o tai sudaro 7,5 proc. visų šalies gyventojų (Migracijos departamentas, 2026). Nors didžiąją kitataučių dalį sudaro atvykusieji iš Ukrainos ir Baltarusijos, pastaraisiais metais jų skaičius mažėja. Kartu didėja migrantų srautai ir iš kitų šalių, tarp jų – ir valstybių, kuriose dominuoja islamo religija, pavyzdžiui, Pakistano, Tadžikistano, Azerbaidžano. Dėl tokių imigracijos srautų pokyčių, per pastaruosius dešimtmečius Lietuvos musulmonų bendruomenės etninė sudėtis reikšmingai pasikeitė ir tapo gerokai įvairesnė (Norvilaitė ir Račius, 2011; Migracijos departamentas, 2026).

Islamą Lietuvoje nėra naujas reiškinys. Musulmonų bendruomenė Lietuvoje susiformavo dar XIV a. pradžioje, kai pirmieji totoriai atvyko į Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę. Vykstant asimiliacijai, totorių bendruomenė sugebėjo išlaikyti sunitų islamo religinę tradiciją. Remiantis 2001 metų gyventojų surašymo duomenimis, apie 58 proc. asmenų, tuo metu save priskyrusių musulmonų sunitų grupei, taip pat įvardijo save kaip totorius (Norvilaitė ir Račius, 2011). Oficialūs vieši duomenys apie kitas musulmonų grupes nėra pateikiami, nes gyventojų surašymo rezultatuose įtraukiami tik sunitai (Račius, 2024).

Musulmonai dažnai susiduria su atstūmimu ir išankstinėmis gyventojų nuostatomis (Rehman ir Hanley, 2023; Strabac ir Listhaug, 2008; Ileri ir Trunov, 2025). Remiantis 30-ties Europos šalių apklausų duomenimis, neigiamos gyventojų nuostatos prieš musulmonus statistiškai reikšmingai viršija tas, kurios bendrai būdingos imigrantams ir šis skirtumas užfiksuotas net 21-oje iš 30-ties tirtų šalių (Strabac ir Listhaug, 2008). Pagal 2025 m. atliktą visuomenės nuostatų tyrimą, Lietuvoje daugiau nei pusė apklaustų šalies gyventojų (51 proc.) nurodė nenorintys gyventi musulmonų kaimynystėje, o 32 proc. nenorėtų dirbti vienoje darbovietėje (Ileri ir Trunov, 2025). Musulmonės moterys šias nuostatas patiria itin stipriai, nes viešojoje erdvėje jos dažnai vizualiai

¹ Europos migracijos tinklas. Migracijos tendencijos. [<https://123.emn.lt/migracijos-tendencijos/>]

išsiskiria. Viešojoje erdvėje jos patiria atskirtį kaip kitai etninei grupei priklausančios atvykėlės, o šeimoje jos susiduria su apribojimais dėl lyčių vaidmenų (Blažytė, 2017; Alimahomed-Wilson, 2020).

Pasak Leinonen (2024), moterų migracijos patirtys ir jų santykis su priimančiąja visuomene formuojasi lyties, rasės, etniškumo, klasės, seksualinės orientacijos ir amžiaus kategorijų sankirtoje. Musulmonių migrančių atveju prie šių kategorijų prisideda religija kaip atskira tapatybės kategorija. Dėl matomų religinių simbolių dėvėjimo, jos yra ypač lengvai identifikuojamos. Jų religinės tapatybės požymiai akivaizdžiai jas išskiria iš priimančiosios visuomenės. Lyčių skirtumai, kurie yra giliai įsitvirtinę kultūroje ir religijoje, priimančios valstybės gyventojų gali būti suvokiami kaip „emancipacijos stoka“, dar labiau sustiprinant atskirtį (Babakhani, 2024).

Įsitraukimas į priimančią visuomene yra dvikryptis procesas, nes jis vyksta per atvykusių žmonių pastangas prisitaikyti ir per pačios priimančios visuomenės pasirengimą priimti. Individo sėkmė šiame procese priklauso nuo aplinkos veiksnių: priimančios šalies valdžios struktūrų elgesio, vietinės visuomenės reakcijų, jau egzistuojančių etinių bendruomenės ratų (Kivisto, 2024). Todėl Lietuvos visuomenei, kaip priimančiajai, reikalingas naujų tarpkultūrinių žinių ir kompetencijų įgijimas. Šių kompetencijų ugdymas svarbus tiek bendrai visuomenės nariams, tiek institucijų darbuotojams, kurie tiesiogiai teikia paslaugas šiai moterų grupei ir padeda spręsti jų kasdienes klausimus. Analizuojant migracijos procesus, valstybės politika yra svarbi, tačiau būtina ją detaliau nagrinėti per skirtingas valstybės sistemos funkcijas, pavyzdžiui, švietimo, sveikatos apsaugos ir teisės sritis. Šios skirtingų funkcijų viešosios institucijos turi savo logiką ir taisykles, kurios nebūtinai priklauso tik nuo valstybės politikos (Echeverria ir Finotelli, 2024). Dėl to tas pats migrantas skirtingose institucijose gali patirti visiškai kitokią paslaugų teikimo praktiką.

Jakučevičienė (2024) pabrėžia, kad migrantės susiduria su nuo jų nepriklausančiomis kliūtimis, kurios apsunkina sąveiką su viešosiomis institucijomis ir jų darbuotojais. Kai kurios musulmonės moterys negauna paslaugų, nes specialistai susiduria su kalbos barjeru ir atsisako naudotis priemonėmis ar technologijomis, padedančioms jį įveikti. Įstaigų darbuotojai gali pasirinkti, ar integruoti šiuos technologinius sprendimus į kasdienę praktiką, taip padarydami paslaugos gavimą lengviau prieinamą. Tačiau darbuotojai gali atsisakyti suteikti pagalbą ar lanksčiai prisitaikyti prie paslaugos gavėjo poreikių, o tai atskleidžia ne vien pavienių darbuotojų požiūrio problematiką, bet ir įsitvirtinusias institucines ribas bei paslaugų prieinamumo kliūtis. Ši situacija iliustruoja barjerą, kuris nereiškia tik momentinio personalo abejingumo, jis signalizuoja apie tam tikras atmetimo nuostatas pačiose institucijų struktūrose. Šie barjerai komplikuoja migrančių kasdienę sąveiką su viešosiomis įstaigomis, nes reikalauja nuolatinio prisitaikymo ir gebėjimo orientuotis sudėtingose administracinėse situacijose. Tokiu būdu įprastos kasdienio gyvenimo

užduotys tampa iššūkiu, kuris priverčia migrantes kurti individualias orientavimosi ir prisitaikymo strategijas.

Orientavimosi ir prisitaikymo strategijos formuojasi lyties, religijos ir etniškumo persidengimo kontekste, todėl jos skirtingoms moterims pasireiškia nevienodai. musulmonių migrančių ir viešųjų institucijų santykių kūrimasis Lietuvoje gali būti geriau suprantamas analizuojant, kaip šis persidengimas veikia musulmonių migrančių patirtis. **Tyrimo tikslas** – ištirti Lietuvoje gyvenančių musulmonių migrančių kasdienių sąveikų su viešosiomis institucijomis ypatumus, atsižvelgiant į lyties, religijos ir etniškumo persidengimą. Šiam tikslui pasiekti, keliama tokie **uždaviniai**:

- 1) apžvelgti, kaip lytis, religija ir etniškumas veikia migracijos patirtis;
- 2) ištirti, kaip lyties, religijos ir etniškumo persidengimas veikia musulmonių migrančių patirtis sąveikoje su Lietuvos viešosiomis institucijomis;
- 3) atskleisti musulmonių moterų įsitraukimo į Lietuvos visuomenę būdus.

Tyrimo medžiaga ir metodologija. Tyrimas grindžiamas literatūros analize ir kokybiniu tyrimu. Tyrime dalyvavo 8 musulmonų religiją išpažįstančios migrantės moterys. Dalyvių atrankos pagrindinis kriterijus buvo jų Lietuvoje išgyventas laikas (ne trumpiau kaip vieneri metai). Empiriniai duomenys buvo renkami pasitelkiant pusiau struktūruotą interviu metodą. Interviu išrašai analizuojami taikant indukcinį teminį kodavimą, o išskirtos temos interpretuojamos remiantis Connell ir Yuval Davis teorinėmis idėjomis.

Darbo struktūra. Šį magistro darbą sudaro trys dalys. Pirmoje darbo dalyje apžvelgiami ankstesni tyrimai ir teorinės idėjos. Antroje dalyje aprašomos empirinio tyrimo teorinės prielaidos, tyrimo metodologija ir darbo ribotumas. Trečia dalis pristato empirinio tyrimo analizės rezultatus. Darbo pabaigoje formuluojamos išvados, pateikiamas literatūros sąrašas ir priedas.

1. Ankstesnių tyrimų ir teorinių idėjų apžvalga

Akademiniam diskurse lytis, religija ir etniškumas ilgai buvo nagrinėjami kaip atskiros kategorijos, todėl migravusių moterų patirtys dažnai likdavo paaiškintos tik iš dalies, itin fragmentiškai (Leinonen, 2024; Martikainen, 2024). Šiame darbe šios kategorijos matomos kaip persidengiančios ir sąveikaujančios tarpusavyje. Šioje darbo dalyje apžvelgiama lyčiai jautraus migracijos aiškinimo raida ir lyties, kaip svarbios analizės kategorijos, įtraukimas į migracijos tyrimus. Toliau nagrinėjama, kaip etniškumas ir religija, veikdami kaip matomo kitoniškumo šaltiniai, formuoja kasdienės migrančių sąveikas. Galiausiai aptariami pagrindiniai migrantų įsitraukimo į visuomenę teoriniai modeliai bei musulmonų migrančių įsitraukimo į priimančiąją visuomenę ypatumai. Šio darbo teorinis pagrindas remiasi Raewyn Connell lyčių santykių teorija ir Nira Yuval Davis priklausymo bei priklausymo politikos koncepcijomis.

1.1. Lyties, religijos ir etniškumo persidengimai migracijos tyrimuose

Lytis, religija ir etniškumas veikia tarpusavyje, persipindami bei struktūruodami migracijos galimybes, pasirinkimus ir kasdienės patirtis. Šios kategorijos kartu formuoja asmens socialinę padėtį ir su ja susijusius galios santykius. Pavyzdžiui, religija ir etniškumas migracijos kontekste gali veikti kaip paramos šaltinis (Blažytė, 2017), bet taip pat kaip barjeras, trukdantis įsitraukti į visuomenę (Frederiks, 2015). Musulmonų migrančių atveju – sąveikauja keli išskirtinumą pabrėžiantys požymiai, tarp jų: religija, odos spalva, lytis (Jakucevičienė, 2024). Nepaisant to, migracijos tyrimų lauke šios kategorijos ilgą laiką buvo nagrinėjamos atskirai. Todėl šiame skyriuje pirmiausia aptariamas lyties vaidmuo migracijos procesuose, o toliau nagrinėjama etniškumo ir religijos, kaip matomų kitoniškumo šaltinių, poveikis musulmonų migrančių moterų patirtyse.

1.1.1. Lyties vaidmuo migracijos procesuose

Klasikinės migracijos teorijos daugiausia rėmėsi vyrų migracijos patirtimis, todėl moterų migracijos motyvai, trajektorijos ir kasdienės patirtys ilgą laiką liko nematomos. Dominavo ekonominis požiūris, kuris migraciją aiškino kaip priemonę, galinčią pagerinti gyvenimo sąlygas, atveriančią daugiau galimybių surasti geriau apmokamą darbą ir pan. Tyrimuose migrantas ilgą laiką dažniausiai buvo suprantamas kaip racionalus individas, reaguojantis į ekonominius veiksnius (Leinonen, 2024). Tačiau šiame supratime racionalus individas ir sprendimo priėmėjas būdavo vyras.

Lyčiai jautrus migracijos aiškinimasis ėmė formotis XX a. aštuntajame dešimtmetyje, tyrėjams pradėjus kelti klausimą, kodėl moterys tyrimuose laikomos nesavarankiškoms

migrantėmis. Iki tol jos buvo laikomos priklausomomis nuo kitų šeimos narių (Christou ir Kofman, 2022; Leinonen, 2024). Kalbant apie migracijos politiką, ištekęsios migrantės buvo grupuojamos toje pačioje kategorijoje kaip ir vaikai, t. y. „ekonomiškai neproduktyvios“ ir priskiriamos prie išlaikomų asmenų (Schrover ir Moloney, 2025). Pirmieji dėmesį į moterų migraciją atkreipę tyrimai nagrinėjo, kaip dėl šeimos aplinkybių migravusios moterys dalyvauja darbo rinkoje, tačiau vėliau šie tyrimai sulaukė kritikos, nes akcentavo moterų pažeidžiamumą ir priklausomybę nuo sutuoktinių (Blažytė, 2017).

Nuo XX a. dešimtojo dešimtmečio migracijos tyrimuose įvyko esminis pokytis – migracija pradėta suprasti kaip procesas, kuriame lytis funkcionuoja kaip atskira ir svarbi kategorija. Tai apima analizę, kaip socialiai konstruojami moteriškumo ir vyriškumo vaidmenys lemia skirtingas migracijos patirtis (Christou ir Kofman, 2022). Be lyties kategorijos, formuojančios migracijos patirtį, įtraukimo į tyrimus, migracijos procesai gali būti paaiškinti tik dalinai. Moterų, kaip nuo sutuoktinio nepriklausomų migrančių, patirtys nėra išimtis – jos sudaro neatskiriamą viso migracijos reiškinių dalį.

Nors pasaulinė tendencija rodo minimaliai mažėjančią migrančių moterų dalį ir didėjančią lyčių atotrūkį, tai priklauso nuo šalies, į kurios statistiką žvelgiama (Bauloz ir kt., 2024). Migracijos lyčių proporcijos gali skirtis priklausomai nuo pasirinkto migracijos kelio tarp šalių. Kai kur išvykstančiųjų ir atvykstančiųjų srautuose dominuoja moterys, kai kur vyrai, todėl lyčių persvara migracijoje nėra labai ryški.

Tie patys veiksniai moteris ir vyrus gali veikti skirtingai, nes lytis yra vienas iš svarbiausių socialinę padėtį lemiančių aspektų. Kaip pabrėžia Nawyn (2010), lytis migracijoje nėra vien individuali ir binarinė kategorija, visą migracijos patirtį lemia ir galios sistema. Lysis formuoja tiek galimybes, tiek kliūtis migruoti ir įsitvirtinti naujoje vietoje (Nawyn, 2010). Migracijos metu priimami sprendimai dažnai priklauso nuo lyčių normų ir su jomis susijusių lūkesčių (Bastia ir Piper, 2019; Fleury, 2016). Kaip iliustruoja Fleury (2016), nuo kultūros priklausantys socialiniai lyčių vaidmenų lūkesčiai tiesiogiai veikia Filipinų moterų sprendimą tapti ekonominėmis migrantėmis, nes jos reaguoja į plačiai jų aplinkoje naudojamas su lytimi susijusias sąvokas, pavyzdžiui, „pasiaukojanti motina“ (angl. *martyr mother*) ir „pareiginga dukra“ (angl. *dutiful daughter*). Taigi, šiuo atveju moteris gali pasirinkti migruoti ir gyvenamosios vietos keitimas gali būti suprantamas kaip atsidavimo šeimai išraiška. Kadangi dėl migracijos priimami sprendimai glaudžiai susiję su lyčių normomis, migracijos procesų analizėse, neatsižvelgiant į lytį, tyrimuose ir teoriniuose modeliuose sistemingai lieka nepastebėta dalis patirčių ir jas lemiančių aplinkybių.

Priklausomai nuo lyties, patiriami skirtingi struktūriniai iššūkiai. Diskriminacija ir darbo rinkos struktūrinės kliūtys (pavyzdžiui, kvalifikacijų nepripažinimas), mažina ekonominio saugumo

galimybes ir veikia darbo stabilumą. Migrantės moterys neretai įsidarbina sektoriuose, kuriuose atlyginimai yra maži, o darbo sąlygos – prasčiau apsaugotos (Fleury, 2016). Tokiuose pažeidžiamuose sektoriuose dirbančioms migrantėms – sunkiau pasinaudoti darbo teisėmis ir socialinės apsaugos garantijomis dėl informacijos trūkumo ar deportacijos baimės (Fleury, 2016). Tai lemia, kad moterims paprastai atsiveria mažiau legalių ir stabilių migracijos kelių, todėl jos labiau linkusios remtis įvairiais tarpininkais, siekiančiais iš jų pasipelnėti. Dažniausiai tarpininkais tampa privatūs asmenys, laikino darbo programos arba organizacijos, už atlygį tvarkančios dokumentus ir kelionės organizavimą (Bastia ir Piper, 2019; Fleury, 2016). Toks migracijos kelias dažnai reiškia mažesnes galimybes ginti savo interesus, prastesnę institucinę atstovavimą ir didesnę moterų pažeidžiamumą (Bastia ir Piper, 2019). Priklausomybė nuo tarpininkų ir agentūrų taip pat didina prekybos žmonėmis bei išnaudojimo riziką (Fabbri ir kt., 2023).

1.1.2. Etniškumas ir religija kaip matomas kitoniškumas

Šiame darbe etniškumas suprantamas kaip grupės apibrėžimas pagal bendrą kilmę, istoriją, tradicijas ir kultūrinius bruožus. Svarbu pabrėžti, kad etniškumas neturi prasmingo biologinio pagrindo, kitaip tariant, tai yra socialiai kuriamos ir kintančios kategorijos (Jugert ir kt., 2022). Kitoniškumas suprantamas kaip socialiai sukuriamas skirtumas, jis atsiranda tada, kai asmens kūnas, vardas, religijos ženklai ar kalba tampa pagrindu jį priskirti svetimiams. Moinian (2009) tyrimas apie Švedijoje gimusius iranietį migrantų vaikus atskleidžia, kaip etniškumas ir priklausymas nacionalinei daugumai turi ryšį ir yra siejamas su išvaizda. Tyrime dalyvavę vaikai pasakoja, nepaisant to, kad gimė ir užaugo tėvus priėmusioje šalyje, mokyklose jų matomas kitoniškumas išskiria iš kitų ir riboja jų galimybes patiems apibrėžti savo tapatybę. Etniškumas, kaip matomas kitoniškumas, tampa išankstiniu vertinimo kriterijumi mokyklose tiek tarp mokytojų, tiek tarp mokinių.

Daugelyje Vakarų Europos valstybių migrantų religingumas dažnai vertinamas kaip kliūtis įsitraukimui į visuomenę (Frederiks, 2015). Priimančių visuomenių požiūris į migrantus dažnai remiasi artumo principu (Van Oudenhoven, Ward ir Masgoret, 2006): palankumas yra didesnis tada, kai asmens išvaizda, kalba ir religija artima daugumai. Neigiamos nuostatos musulmonų moterų atžvilgiu išryškėja tada, kai kultūriniai ir religiniai skirtumai tampa vizualiai matomi ir lengvai atpažįstami (Jakucevičienė, 2024). Lengvai atpažįstamu kitoniškumo indikatoriumi tampa šydas, kūną dengianti apranga, taip pat tamsesnė odos ar plaukų spalva. Barlas (2025) pabrėžia, kad daugelyje Europos šalių musulmonės, ypač dėvinčios hidžabą, viešumoje tampa hipermatoma mažuma (angl. *hyper visible minority*). Šis vizualus ženklas viešojoje erdvėje pritraukia sustiprintą

ir dažnai nepalankų aplinkinių dėmesį. Taip religija, kaip matoma tapatybė viešojoje erdvėje, veikia kaip socialinis pažymėjimas, o kartu su etniškumo požymiais dar labiau pabrėžia kitoniškumo įspūdį. Tai reiškia, kad moterys susiduria su įkyriais žvilgsniais, žodiniais užgauliojimais ar net fiziniu smurtu, hidžabo nuplėšimu (Perry, 2014). Dėl to moterys gali pradėti svarstyti galimybę atsisakyti jas išskiriančios religinės aprangos, vengti lankytis viešose vietose (Perry, 2014; Alimahomed-Wilson, 2020).

Toks išskirtinis dėmesys, kylantis dėl kitoniškumo, persikelia ir į institucinius kontekstus (Alimahomed-Wilson, 2020). Tyrimai rodo, kad neigiamos nuostatos ryškiausiai pasireiškia įsidarbinimo ir sveikatos priežiūros srityse (Blažytė, 2017). Dažnai moterys įvertinamos dar prieš suteikiant paslaugą, nors neretai pačios neįvardina to kaip diskriminacijos. Tai įvyksta dar prieš prasidedant sąveikai su institucijos atstovu.

Etniškumas migracijos kontekste irgi funkcionuoja kaip naudingas resursas. Jį galima matyti kaip kuriantį socialinį kapitalą ir sulyginti su kanalu, kuriuo perduodama naudinga informacija, finansinis ir emocinis palaikymas (Blažytė, 2017; Moinian, 2009; Zhou ir kt., 1997). Socialinis kapitalas šiame darbe suprantamas kaip santykiuose tarp žmonių esantis išteklius, atsirandantis per informacijos kanalus (Coleman, 1988). Per šį kanalą dalinamasi praktinės žinios apie darbą, būstą, teisinius, administracinius procesus bei suteikiama pagalba naujai atvykusiems migrantams, kuriems tai yra ypač aktualu ankstyvu adaptacijos laikotarpiu. Be to, etninė bendruomenė taip pat teikia emocinio saugumo ir priklausimo jausmą, padedantį atkurti socialinį stabilumą. Šio etniškumo kuriamo socialinio kapitalo atsiradimą dažnai skatina religinės organizacijos: bažnyčios, mečetės ir kitos religinės erdvės veikia kaip etninės bendruomenės centrai (Martikainen, 2024), kuriuose migrantai palaiko kultūrines tradicijas ir palaiko ryšius su tautiečiais.

Etninė bendruomenė ir jų centrai taip pat gali kurti įtampą, nes vienu metu palengvina priklausymą naujoje visuomenėje, bet tuo pačiu palaiko etninį atskirumą nuo priimančios visuomenės. Šios įtampos atsiradimas sukuria etniškumo paradoksą (angl. *ethnic paradox*), kai etninės organizacijos padeda migrantams įsitraukti į priimančią visuomenę, tačiau tuo pačiu palaiko atstumą su ja (Fauser, 2024). Etninės bendruomenės, palaikydamos kilmės šalies kultūrines tradicijas, kartu gali atkurti ir jose praktikuojamas lyčių normas. Taigi, etniškumas yra daugialypis resursas, kurio kuriamas socialinis kapitalas gali veikti tiek konstruktyviai, tiek ribojančiai, priklausomai nuo asmens lyties ir padėties.

1.2. musulmonių migrančių įsitraukimo į visuomenę būdai

Įsitraukimas į visuomenę šiame darbe suprantamas kaip priklausymo (angl. *belonging*) kasdienėse erdvėse kūrimas. Pagal Yuval Davis (2006), priklausymas yra emocinis prisirišimas, jausmas, kad esi „savo vietoje“. Įsitraukimas į visuomenę vyksta per skirtingus kelius (angl. *pathways*), kuriais migrantas kuria priklausymo jausmą ir tampa priimančios visuomenės dalimi (Kivisto, 2024). Priklausymo kūrimas vyksta per asmeninius ir šeimos narių santykius, sąveikas su institucijomis bei aktyvų savo, kaip bendruomenės nario, teisių įgyvendinimą.

Įsitraukimas yra trišalis procesas, priklausantis nuo migrantų, valstybės ir visuomenės. Jį sudaro ir santykio su institucijomis kūrimas: ar migrantas gali gauti paslaugas iš kasdinių institucijų ir su kokiomis kliūtimis susiduria kreipdamasis į jas. Įsitraukimas apima ir trintį, atsirandančią tarp asmens tapatybės ir jį supančių erdvių, jose vyraujančių normų ir jų keliamų barjerų. Tačiau migranto įsitvirtinimas visuomenėje nėra tapatinamas vien su trinčių ir konfliktų tarp asmens ir jo aplinkos sumažėjimu. Priešingai, skirtingų grupių aktyvesnis įsitraukimas į konfliktą, diskusiją, gali reikšti didesnę realų dalyvavimą ir priklausymo jausmą priimančioje šalyje (Mahadevan, 2024).

Kivisto (2024) nagrinėja galimus migranto įsitraukimo ir įsitvirtinimo į priimančią visuomenę trajektorijas ir jas apibendrintai vadina įsitraukimo būdais (angl. *modes of incorporation*). Analizuojant įsitraukimo būdus, nėra bendru sutarimu vartojamos terminologijos, sąvokos kaitaliojasi tarp normatyvinės ir analitinės reikšmės (Kivisto, 2024; Spencer, 2022). Terminai yra dažnai supinami, pakeičia vienas kitą, naudojami tiek analizei, tiek migracijos politikai formuoti. Pavyzdžiui, „integracija“ (kaip žodis) gali būti naudojamas nusakyti procesui, kai migrantas tampa visuomenės dalimi, o kitame kontekste, kaip įtraukties siekiamas rezultatas – tai, ko visuomenė reikalauja iš migranto. Skirtingi įsitraukimo būdai vertina tuos pačius socialinius procesus pagal skirtingas logikas ir lygmenis.

Šiame skyriuje pirmiausia apžvelgiami pagrindiniai įsitraukimo būdai ir juos grindžianti teorija. Toliau nagrinėjamos konkrečios musulmonių moterų įsitraukimo trajektorijos, kurias formuoja religija, etniškumas ir lytis.

1.2.1. Įsitraukimo būdai: nuo asimiliacijos iki transnacionalizmo

Pirmasis teoriškai išplėtotas įsitraukimo būdas buvo asimiliacija. Asimiliacijos teorija susiformavo XX a. pradžioje Jungtinėse Amerikos Valstijose, Čikagos universitete (Kivisto, 2024). Kaip pastebi Kivisto (2024), ši teorinė perspektyva rėmėsi ankstyvaisiais empiriniais tyrimais, pavyzdžiui, W. I. Thomas ir F. Znaniecki tyrimas apie lenkų migrantus Europoje ir JAV (Thomas ir

Znaniecki, 1919). Asimiliacija nusako lūkestį, kad atvykėliai prisitaikys prie priimančios visuomenės normų. Tai yra procesas, kai migrantai perima naujos visuomenės nuostatas sąveikos tarpusavyje metu. Asimiliacijos sąvoka sulaukė kritikos, nes per siaurai supranta migracijos procesus ir kartu palaiko imigrantų kaip „kitų“ suvokimą (Spencer, 2022).

Dėl kritikos, asimiliacijos teorija išsišakojo į kelias kryptis, iš kurių šiam tyrimui svarbiausios – segmentuotos asimiliacijos ir neo–asimiliacijos teorija (Kivisto, 2024). Segmentuota asimiliacijos teorija pabrėžia skirtingas migrantų įsitraukimo trajektorijas, priklausančias nuo socialinių ir ekonominių sąlygų. Neo–asimiliacijos teorija praplečia asimiliacijos supratimą per socialinių ribų transformacijas (angl. *boundary crossing*, *boundary blurring*, *boundary shifting*) ir pabrėžia abipusį kitimą – tiek migrantų grupių, tiek visuomenės (Kivisto, 2024).

Integracija dažnai pakeičia asimiliacijos sąvoką, šis terminas dažnai pasirenkamas vartoti kaip labiau priimtinas. Integracija skaido įsitraukimą į konkrečias gyvenimo sritis, tokias kaip užimtumas, kalba, socialiniai ryšiai, vėliau stebima migranto pažanga jose. Integracija, nors neturi vieningo apibrėžimo, literatūroje dažnai yra įvardijama kaip kelių procesų, vykstančių skirtingose gyvenimo sferose, visuma. Gyvenimo sferos (Spencer vartoja terminą „dimensijos“) literatūroje grupuojamos nevienodai, pavyzdžiui, išskiriamos socialinė / ekonominė / politinė arba teisinė / socioekonominė / kultūrinė / religinė dimensijos (Spencer, 2022). Svarbu tai, kad šios dimensijos nėra izoliuotos ir gali vystytis nevienodu tempu: migrantas gali įgyti priimančios visuomenės kalbos kompetenciją, tačiau vis tiek nesugebėti susirasti darbo. Spencer (2022) taip pat pažymi, kad, nors dauguma autorių akcentuoja integraciją kaip dvikryptį procesą (apimančią tiek migrantus, tiek priimančią visuomenę), empiriniuose tyrimuose dažnai išlieka didesnis dėmesys pačių migrantų įtraukties matavimui, o ne platesniems visuomeniniams pokyčiams. Anksčiau pažanga vienoje matuojamoje srityje buvo laikoma bendru integracijos rodikliu, tačiau, kaip pabrėžia Spencer, ji nebūtinai reiškia pažangą kitoje srityje. Kai kurie integracijos procesai gali netgi trukdyti: pavyzdžiui, darbo suradimas skatina pažangą ekonominėje dimensijoje, tačiau dėl padidėjusio užimtumo gali riboti socialinę arba kultūrinę integraciją. Integracija praktikoje dažnai susiaurinama iki kelių matuojamų rodiklių pasiekimo ir vartojama labiau instrumentiškai, kaip etiketė (Kivisto, 2024).

Spencer (2022) savo integracijos tyrimų kritinėje analizėje išskiria pagrindines integracijos kritikos kryptis. Pirma, integracija dažnai traktuojama kaip siekiamas tikslas, o ne analitinė kategorija, todėl sunku objektyviai vertinti pačius procesus. Antra, daugelis tyrimų remiasi supaprastintu visuomenės modeliu, kuris neatsižvelgia į šiuolaikinės visuomenės sudėtingumą. Trečia, metodologinis nacionalizmas – prielaida, kad pagrindinis socialinis kontekstas yra nacionalinė valstybė – apriboja analizę tik vienos šalies ribomis ir neatsižvelgiama į migranto

santykį su kilmės šalimi. Ketvirta, migrantai vaizduojami kaip „kiti“, o jų situacija vertinama per menką kalbos gebėjimų prizmę, ignoruojant platesnius socialinius ar institucinius veiksnius (Spencer, 2022). Kai kurie kiti autoriai kritikuoja migracijos tyrimus teigdami, kad juose pernelyg perimama valstybinių institucijų atstovų (politinių sprendimų priėmėjų) naudojama integracijos samprata (Wieviorka, 2014).

Šios kritikos paskatino daugiakultūriškumo (angl. *multiculturalism*) teorijų atsiradimą ir plėtojimą. Daugiakultūriškumas pradėtas suvokti kaip skirtumų pripažinimo politika, apimanti reikalavimus, derybas bei plečiamą pilietybės sampratą (Kastoryano, 2018). Daugiakultūriškumas siekia kultūrinių skirtumų išlaikymo ir juos skatina. Jis gali būti suprantamas kaip nacionalinio vieneto / bendruomenės / valstybės transformacija, kurioje bendruomenės nario tapatybės suvokimas yra perkonstruojamas, įtraukiant skirtingas grupes (Kivisto, 2024; Kastoryano, 2018). Grupės ar jų atstovai kreipiasi į bendruomenę dėl sąlygų, leidžiančių dalyvauti lygiomis teisėmis. Tai vyksta keliais būdais: taisyklių pritaikymu, išimčių darymu ir grupės siekiu būti pripažinta lygiaverte visuomenės dalimi (Kivisto, 2024; Kastoryano, 2018). Taisyklių pritaikymas reiškia, kad daugumos taisyklės šiek tiek koreguojamos, kad asmuo galėtų dalyvauti visuomeniniame gyvenime, nepažeisdamas savo kultūrinių ar religinių praktikų. Pavyzdžiui, musulmonų moterų migrantų atveju, tai gali reikšti teisę dėvėti hidžabą asmens tapatybės nuotraukose arba religinės mažumos prašymas oficialiai pripažinti jų šventes. Išimčių darymas apima prašymus netaikyti konkrečios taisyklės, kai ji tiesiogiai kerta su religine ar kultūrine norma. Daugiakultūriškumas siejamas su kultūrinių skirtumų institucionalizavimu, kai grupinės tapatybės įgyja svarbų vaidmenį visuomenės politinėje ir socialinėje organizacijoje. Šis teorinis požiūris į įtrauktį pirmiausia orientuojasi į nacionalinį lygmenį ir kelia klausimus apie bendrą valstybės tapatybę bei skirtingų kultūrų susidūrimą.

Daugiakultūriškumas kritikuojamas dėl galimo visuomenės fragmentavimo ir nacionalinės vienybės silpninimo (Kastoryano, 2018). Tiek daugiakultūriškumui, tiek asimiliacijai kaip alternatyva atsirado interkultūralizmas. Skirtingai nei kiti įsitraukimo būdai, jis akcentuoja kasdienės sąveikas tarp skirtingų bendruomenių ir yra grindžiamas kontaktu bei dialogu (Spencer, 2022; Kastoryano, 2018). Skirtingų grupių narių tarpusavio santykiai laikomi pagrindu visuomenės pilietiškumui formotis. Daugiakultūriškumas, priešingai, gali veikti atvirkščiai ir skatinti bendruomenių užsidarymą ir fragmentaciją (Kastoryano, 2018).

Tiek daugiakultūriškumas, tiek interkultūralizmas daugiausia orientuojasi į migrantų santykį su priimančiąja visuomene, tačiau neįtraukia migrantų ryšių su kilmės šalimi ir jų reikšmės priklausymo formavimuisi (Kivisto, 2024). Transnacionalizmo perspektyva išplečia šiuos ir kitus aptartus įtraukties būdus, pabrėždama, kad migrantų gyvenimas dažnai apima ryšius tarp kelių

visuomenių. Transnacionalizmas nagrinėja ir migranto palaikomą santykį su jo kilmės šalimi. Pasak Kivisto (2024), transnacionalizmas nėra atskiras įsitraukimo būdas, o veikia papildomas analizės sluoksniu, pridedamas prie kitų įsitraukimo modelių. Transnacionaliniai ryšiai skirstomi į du tipus. Pirma, linijiniai ryšiai (angl. *linear transnationalism*), kai įvairiomis ryšio priemonėmis yra palaikomi santykiai su kilmės šalyje likusiais žmonėmis. Antra, projektiniai ryšiai (angl. *resource – dependent transnationalism*), kurie reiškia kolektyvinę idėjų sklaidimą iš priimančios šalies į kilmės šalį (Lacroix, 2024), pavyzdžiui, investicijas, vystymosi projektus, labdaringas veiklas. Projektinio tipo transnacionalizmas yra patvaresnis nei linijinis, nes nepriklauso vien nuo pirmos kartos migrantų ir tiesioginių tarpasmeninių ryšių, pastarasis dažniausiai nutrūksta su kita migrantų karta.

Integracija, asimiliacija, daugiakultūriškumas, interkultūrizmas ir transnacionalizmas nėra hierarchiškai susijusios sąvokos, o veikia labiau kaip alternatyvūs būdai apibūdinant ir nagrinėjant tą patį reiškinį – migrantų įsitraukimą į visuomenę. Asimiliacija ir integracija pamatuoja migranto prisitaikymą prie priimančios visuomenės, daugiakultūriškumas ir interkultūrizmas analizuoja įvairių lygių bendruomenių grupių komunikaciją ir trintis, o transnacionalizmas į analizę įtraukia papildomą, bendravimo su kilmės šalimi, sluoksnį.

1.2.2. Musulmonių moterų įsitraukimo trajektorijos

Įsitraukimo būdus ir jų procesus formuoja individualios migranto charakteristikos, kurios gali lemti skirtingas įsitraukimo trajektorijas. Šiame darbe nagrinėjamos trys iš jų: religija, etniškumas ir lytis. Kadangi įsitraukimas yra trišalis procesas, priklausantis nuo migrantų, valstybės ir visuomenės, musulmonių moterų įsitraukimo trajektorijų analizė reikalauja atsižvelgti į visus šiuos veiksnius kaip aktyviai sąveikaujančius tarpusavyje. Kitaip tariant, siekiama atskleisti, kaip religija, etniškumas ir lytis veikia tiek atskirai, tiek sąveikoje moters visuomenės ir valstybės įsitraukimo kontekste.

Religija ir etniškumas tampa matomais ženklais, kuriuos visuomenė interpretuoja kaip grėsmę ir į kuriuos dažnai reaguoja neigiamai. Musulmonai Europoje susiduria su ypač neigiamomis visuomenės nuostatomis ir stigmatizacija, kuri Vakarų visuomenėse dažnai remiasi ne individualia patirtimi, o per medijas formuojama kolektyvinė asociacija su ekstremizmu (Ibrahim, 2012). Musulmonės moterys patiria neigiamas sąveikas su visuomene per „įkyrius žvilgsnius, užgauliojimus, įžeidžius gestus, nukreiptus į religiją ar išvaizdą“ (Jakucevičienė, 2024, p. 141). Musulmonų grupės stigmatizavimas, neatsižvelgiant į individualias savybes, gali vienyti grupės narius bendru pasipiktinimo jausmu ir taip stiprinti priklausymo savo grupei jausmą. Ryan (2011) tyrime apie musulmonių moterų stigmatizaciją Jungtinėje Karalystėje atskleidžiama, kad, nepaisant

šios grupės moterų tarpusavio skirtumų (skirtingų teisinių, socioekonominių statusų, amžiaus, kilmės šalių), tyrimo dalyvės vieningai išreiškė nepasitenkinimą dėl jaučiamo visos musulmonų grupės ženklinimo (angl. *labelling*) ir stigmatizavimo. Autorė pabrėžia, kad tai gali stiprinti vidinį musulmonų grupės narių solidarumą (Ryan, 2011).

Matoma religinė tapatybės stigmatizacija kuria specifinę musulmonių moterų įsitraukimo trajektoriją. Musulmonės moterys, pasirinkusios nedėvėti šydo, gali pradėti keisti savo išvaizdą ir aprangą, norėdamos mažiau išsiskirti iš aplinkos. Pavyzdžiui, Shaker ir kt. (2022) Olandijoje atliktas tyrimas apie jaunų musulmonų kitoniškumo jautimą kasdienėse erdvėse parodo, kad moterys, norėdamos tapti mažiau matomos viešosiose erdvėse, vengia dėvėti ryškių spalvų šyodus, darbo pokalbio metu kartais nusiima hidžabą. Tai yra moters sąmoningas sprendimas dėl aprangos, ji pati pasirenka, kada, ir kaip bus matoma, reiškiasi, kad ji ne vien pasiduoda aplinkinės visuomenės spaudimui, o aktyviai valdo savo dalyvavimo viešojoje erdvėje sąlygas (Shaker ir kt., 2022).

Rytų Europos šalyse lyties ir religijos santykio nagrinėjimas tik dalinai išplėtotas dėl komunistinio režimo palikimo (Račius, 2024). Šio regiono kontekste vis dar trūksta nuoseklių tyrimų, leidžiančių suprasti, kaip lytis ir religija formuoja moterų patirtis kasdienėse praktikose. Račius (2024) tyrime apie Lietuvoje gimusias musulmones moteris nagrinėja lyties ir religijos santykį kaip įtampą tarp trijų sistemos narių: „teisingo“ islamo (kaip jį supranta tyrimo dalyvės), realiai Lietuvos musulmonų bendruomenėse praktikuojamų religinių normų bei nemusulmoniško socialinio ir kultūrinio konteksto. Dalis tyrimo dalyvių gimė musulmoniškose šeimose, dalis atsivertė į islamą vėliau, visos jos nepatyrė migracijos ir neturėjo patirties gyventi šalyje, kurioje pagrindinė religija yra islamas. Pastebima, kad tyrimo dalyvės neidentifikuoja savęs nei su vakarietišku lyčių santykių supratimu, nei su jų kritikuojamomis kultūrinėmis praktikomis artimose musulmoniškose bendruomenėse, todėl ieško alternatyvos ir konstruoja savitą teisingo islamo supratimą (Račius, 2024).

Račiaus (2024) tyrimas atskleidžia, kad net ir Lietuvoje gimusios musulmonės aktyviai konstruoja savo religinę tapatybę, susidūrusios su nemusulmoniška visuomenės aplinka. Musulmonių migrančių atveju ši įtampa yra dar sudėtingesnė: jos atvyksta su jau susiformavusia religine tapatybe ir ją turi derinti su nauju socialiniu kontekstu. Musulmonės migrantės saistosi su nauja aplinka, tai reiškia, kad moterys aktyviai ieško būdų įprasmiti save naujoje šalyje, nepaisant patiriamos diskriminacijos ar kitų sunkumų (Jakucevičienė, 2024). Ši perspektyva leidžia matyti jų įsitraukimą į Lietuvos visuomenę per konkrečius veiksmus, pavyzdžiui, per darbą, kalbos mokymąsi, draugystes ir dalyvavimą nevyriausybinių organizacijų veikloje.

Moterys pačios kuria savo priklausymo ir dalyvavimo Lietuvos visuomenėje formas (Jakucevičienė, 2024). Jų socialiniai ryšiai dažnai susiformuoja per vaikus ir su jais susijusias

institucijas – darželius, mokyklas, gydymo įstaigas – ir gali tapti pradžia, įsiliejant į bendruomenę. Kadangi vaikai privalo lankyti mokyklą, tėvai neišvengiamai turi užmegzti kontaktą su jomis. Vaikų registracija į darželį reikalauja orientuotis švietimo sistemoje, o iškilus sunkumams – reikia kreiptis į savivaldybę. Tėvų gyvenimas, sukantis aplink vaikus, gali skatinti net kalbos tobulėjimą, nes atsiranda poreikis savo vaikams padėti ruošti namų darbus. Tačiau kartu namų ūkio pareigų našta gali tapti kliūtis kitose srityse. Jei šeimoje egzistuoja lytimi grįstas ekonominių ir namų ūkio darbų pasiskirstymas, tai apsunkina galimybes susirasti darbą, siekti išsilavinimo, aktyviai dalyvauti socialiniame gyvenime (Connell, 2020). Taigi, musulmonės migrantės socialinės adaptacijos eiga priklauso nuo to, kaip šeimoje pasidalijami lyčių vaidmenys (Blažytė, 2017).

Musulmonių migrantų moterų patirtys priimančiose šalyse priklauso nuo atvykimo būdo: ar moteris atvyko kaip ekonominė migrantė, ar turi pabėgėlės statusą, ar atvyko studijų tikslais. Atvykimo pagrindas ir kilmės šalis lemia moters teisinį statusą, kuris nusako pirmuosius moters institucinius žingsnius šalyje. Pavyzdžiui, studijų migrantų patirtis bus susieta su universitetu, apgyvendinimo bendrabutyje gavimu, todėl patirtys iš esmės skirsis nuo pabėgėlės statusą turinčios moters. Lietuvoje studijų migrantės dažniausiai turės laikiną leidimą gyventi ir automatiškai negaus papildomos paramos įsikurti. Kadangi jų ateitis nebūtinai siejama su šia šalimi, motyvacija išmokti kalbą gali būti mažesnė. Pabėgėlės statusą turinti moteris, priešingai, turi teisę į integracijos laikotarpį, kurio metu jai bus skiriama finansinė pagalba būsto nuomai, teikiamos individualios lietuvių kalbos pamokos, taip pat bus kompensuojamos medicinos priemonių išlaidos. Be to, savivaldybė automatiškai paskiria asmeninį koordinatorių integracijos procesui lydėti. Atvykimo pagrindas taip pat lemia, kokią pagalbą gauna ieškodama darbo, ar ji ieškos ilgalaikio nuomos būsto, ar turės poreikį atsidaryti banko sąskaitą kasdieniam finansų valdymui, o ne tik registracijos į institucijas tikslais.

Nepriklausomai nuo teisinio statuso ir gaunamos paramos, musulmonės migrantės susiduria su iššūkiais instituciniame kontakte. Šie iššūkiai atskleidžia, kad institucijos ir jų struktūros gali riboti tam tikrų grupių prieigą prie paslaugų. Pavyzdžiui, specialistams atsisakius naudoti elektronines komunikacijos priemones, moterys iš įstaigos išeina negavusios norimos paslaugos, o ateidamos pakartotinai – būna priverstos ieškoti asmens, galinčio tarpininkauti ir išversti reikiamą informaciją (Jakucevičienė, 2024, p. 139). Tai reiškia, kad institucinis kontaktas, apsilankymas įstaigoje iš šių moterų gali reikalauti papildomų pastangų, kurių iš kitų paslaugų gavėjų nereikalaujama.

Apibendrinant, musulmonių migrantų įsitraukimą į visuomenę formuoja visuomenės nuostatos, teisinis statusas, lyčių vaidmenų pasiskirstymas šeimoje ir matomas kitoniškumas. Šie

veiksniai veikia kartu ir lemia, kokiomis galimybėmis moteris gali pasinaudoti ir su kokiomis kliūtimis susiduria – taip kuriant savo įsitraukimo trajektoriją.

1.3. Connell lyčių santykių teorija

Connell lyčių santykių teorijoje lytis suprantama kaip plati socialinė struktūra, egzistuojanti praktikose ir socialiniuose ryšiuose, kuri organizuoja santykius visuomenėje. Ji apibrėžia, kokios galimybės yra prieinamos konkrečiam asmeniui, ir kokias pasekmes sukelia tam tikri veiksmai. Tai reiškia, kad kai kurie veiksmai yra lengvesni, priimtinesni ar labiau palaikomi institucijų struktūros vienam asmeniui, o kitam – sunkesni, baudžiami ar apriboti. Kiekvienas žmogus kuria savo lyčiai būdingas praktikas, kurios vyksta jau egzistuojančioje lyčių tvarkos sistemoje. Ši teorija siūlo analitinę schemą, leidžiančią sistemingai matyti, kur ir kaip lytis veikia konkrečiose socialinio gyvenimo situacijose.

Connell (2009) išskiria lyčių režimo (angl. *gender regime*) ir lyčių tvarkos (angl. *gender order*) sąvokas, parodydama, kad lytis veikia vienu metu tiek institucijos, tiek visuomenės lygmeniu. Lyčių režimai yra konkrečios institucijos viduje veikiantis lyčių santykių struktūra (angl. *a pattern in gender arrangements*): kas įdarbinamas, kokiam darbui, kokie socialiniai suskirstymai pripažįstami, kaip organizuojami emociniai santykiai institucijos viduje, ir kaip institucija susijusi su kitomis institucijomis (Connell, 2009). Lyčių tvarka yra platesnė sąvoka, priskiriama visuomenei ir apimanti lyčių režimus institucijose. Konkrečių institucijų lyčių režimai dažnai atitinka visuomenės lyčių tvarką.

Skirtingų šalių visuomenių lyčių tvarkos susiduria ir veikia vieną kitą migracijos metu. Šis susidūrimas keičia atsivežtą kilmės šalies lyčių tvarką. Kaip rodo Connell aptartas Kim (2006) tyrimas apie korėjiečių imigrantes moteris JAV, migracija į kitą šalį ardė moterų kilmės šalyje įgytą patriarchalinį modelį, jos aktyviai pradėjo dalyvauti ekonominiame gyvenime ir pakeitė nuomonę apie modernų vyriškumą (Connell, 2009).

Connell (2009) lyčių santykių analizei siūlo keturių dimensijų modelį: (1) galios; (2) gamybos ir darbo santykių; (3) santykių; (4) kultūros. Šis modelis universalus ir tinkantis tiek konkretiems institucijų režimams, tiek bendrai visuomenės lyčių tvarkai nagrinėti. Dimensijos modelyje yra kaip keturi skirtingi požiūrių kampai, iš kurių nagrinėjamas lyčių režimas arba tvarka vienu metu. Galios dimensiją Connell aprašo per tris galimas formas. Pirmoji – tiesioginė galia (angl. *direct power*) per asmeninius arba institucinius santykius. Institucinė galia veikia per biurokratinę procedūrą ir patekimo į instituciją atrankos kriterijus, kurie sistemiškai palankesni vienai grupei (nebūtinai yra sąmoningas diskriminavimas). Antroji galios forma – diskurso

formavimo (angl. *discursive power*), veikianti per kalbą ir kategorijas, t. y., kaip žmonės yra apibūdinami ir klasifikuojami. Ši galios forma riboja ir kuria tuo pačiu metu – ji formuoja žmonių tapatybes. Kaip diskursą formuojančios galios formos pavyzdį Connell pateikia moterų poziciją mados ir grožio industrijoje. Moteris pozicionuojama kaip vartotojas, turintis atitikti standartus, skatinančius keisti išvaizdą, mitybą, elgesį, nors ir „nėra vyro su ginklu, kuris verstų moteris visa tai daryti“ (Connell, 2009, p. 78). Ši galios forma gali veikti, kaip žmonės sėdi, juda, elgiasi. Trečioji galios forma yra kolonijinė (angl. *colonizing*) – plačiausio masto iš visų trijų. Kolonizacija perkūrė lyties ir rasės hierarchiją, pakeitė ekonomines struktūras, sugriovė vietines lyčių tvarkas.

Gamybos ir darbo santykių dimensija apima tai, kaip ekonominis gyvenimas yra padalintas į mokamo darbo ir namų ūkio sritis, struktūriškai skirstomas pagal lytį. Toks padalijimas kuria skirtingas ekonomines galimybes ir persikelia į kitas gyvenimo sritis (pavyzdžiui, į švietimą). Connell darbo pasidalijimą mato kaip istoriškai kintantį ir priklausančią nuo kultūros, o ne nulemtą biologijos: kas vienoje kultūroje suprantama kaip „moteriškas“ darbas, kitoje gali būti suprantamas atvirkščiai. Mokamo darbo srityje viskas vyksta siekiant pelno, o namų ūkyje – mainų, dovanų arba pareigos jautimo principu. Connell pabrėžia, kad namų ūkio darbas, nors ir neneša pelno, vis tiek yra sunkus ir laiko reikalaujantis darbas. Iš šios sričių skirties kyla skirtingos vyrams ir moterims priskiriamos savybės ir patirtys. Moterys jaučia ūkio darbų neigiamą poveikį karjerai, o vyrai, kaip grupė, daugiau uždirba, tačiau patiria daugiau su darbais susijusių traumų, jaučia didesnę spaudimą išlikti įdarbintiems ir atitolimą nuo vaikų (Connell, 2020).

Trečioji pristatoma dimensija yra emociniai santykiai, pasireiškianti keliose srityse: seksualumo normose, namų ūkio santykiuose, darbo vietoje (per emocinio darbo paskirstymą). Seksualinių santykių normos yra kultūriškai formuojamos, pavyzdžiui, jų aiškus skirstymas į „homoseksualius“ arba „heteroseksualius“ nėra universali kiekvienai kultūrai ir nėra pastovus laike. Tas pats su namų ūkio kūrimu romantiniu pagrindu – tai yra šiuolaikinis, o ne visose kultūrose ar istoriniais laikotarpiais praktikuotas reiškinys. Connell teorijoje socialinės praktikos yra istorinės, jos remiasi praeities struktūromis tačiau kartu yra dinamiškos ir nuolat kintančios.

Ketvirtoji Connell išskiriama simbolinė reikšmių dimensija parodo, kad kasdienėje kalboje kalbėdami apie lytis „mes pasitelkiame didžiulę supratimų, implikacijų, poteksčių ir užuominų sistemą, kuri kaupėsi per mūsų kultūrinę istoriją“ (Connell, 2009, p. 83). Lyties reikšmės yra socialiai sukonstruotos ir veikia per kalbą, aprangą, gestus, medijas, aplinką. Pasak Connell, nuostatos lyčių atžvilgiu nuolat keičiasi ir tai vyksta per socialines akcijas, diskusijas ar net kovas.

Connell socialinės praktikos samprata remiasi prielaida, kad socialinė tikrovė atsiranda ir nuolat atkurama per žmonių pasikartojančius veiksmus. Keturios lyčių režimų ir tvarkų nagrinėjimo dimensijos parodo, kad lyties veikimas socialinėse situacijose yra istoriškai

susiformavusių praktikų sąveikų rezultatas. Kasdienė veikla tampa mechanizmais, per kuriuos socialinė tvarka kuriama ir nuolat atkurama.

1.4. Yuval Davis teorinės idėjos apie priklausymą ir priklausymo politiką

Priklausymas ir priklausymo politika (angl. *politics of belonging*) Yuval Davis išskiriami kaip du skirtingi reiškiniai. Pagal autore, priklausymas yra emocinis prisirišimas, jausmas, kad esi „savo vietoje“. Šis troškimas priklauso nuo žmogaus saugumo jausmo: noras priklausyti stiprėja, kai žmogus jaučiasi nesaugiai. Priklausymo politika apibūdina tai, kaip valstybės, institucijos ir bendruomenės nustato, kas priklauso ir kas nepriklauso konkrečiai grupei. Paprastai priklausymas yra neutralius ir nekvestionuojamas, jis tampa matomu tik tada, kai juo pradedama abejoti. Kai priklausymo politika kuria atskirtį, asmuo gali rinktis likti ir reikalauti savo buvimo pripažinimo. Instituciniame kontekste priklausymo ribos veikia tyliai, per kasdienes procedūras ir sprendimus, kol nesusiduria su tais, kurių priklausomybė nėra savaime suprantama.

Yuval Davis (2006) konstruoja žmogaus arba grupės priklausymo bendruomenei tyrimo analizės sistemą. Autore siūlo, kad, norint suprasti ar konkretus individas arba jų grupė priklauso bendruomenei, reikia įvertinti tris elementus: socialinę padėtį (angl. *social location*), tapatybę, etines ir politines vertybes. Pirmiausiai, Yuval Davis siūlo įvertinti individo arba grupės socialinę padėtį ir iš jos kylančias kategorijas, kurios „taip pat užima tam tikrą poziciją galios ašyje, aukštesnę arba žemesnę nei kitos tokios kategorijos“ (Yuval Davis, 2006, p. 199). Tai reiškia, kad kiekvieną kategoriją galime lyginti pagal tai, kokią galią ji suteikia arba atima konkrečiame istoriniame ir geografiniame kontekste. Kai kurios kategorijos, pavyzdžiui, lytis, etniškumas, klasė yra plačiai paplitusios ir veikia daugumą žmonių bent jau kuriuo nors gyvenimo etapu. Kitos kategorijos, pavyzdžiui, pabėgėlio statusas, yra retesnės ir veikia mažiau žmonių, tačiau yra labai svarbios – ne tik tam, kad jos būtų įvardytos, kiek tam, kad būtų pripažinta, kaip jos veikia galios lauke.

Kai bandome įvertinti ne vieną individą, o jų grupę, susiduriame su metodologine problema: grupės negalima traktuoti kaip individų sumos. Yuval Davis tokiu atveju siūlo grupę apibrėžti ne tai, kas yra jos nariai „vidutiniškai“, o kokią poziciją jie užima galios santykių sistemoje pagal savo socialinę padėtį bendruomenėje, kurios kontekste jų priklausymas yra tiriamas. Pagal autore, labai svarbu suprasti, kad individas, priklausantis tam tikrai kategorijai, nebūtinai save priskiria ar su tapatinasi. Yuval Davis manymu, tai yra labai svarbus aspektas, vertinant to žmogaus priklausymą: kas žmogus yra kategoriniu požiūriu, nebūtinai sutampa su tuo, kuo jis save laiko. Tai du skirtingi analizės klausimai, kurie turi būti nagrinėjami atskirai.

Pagal Yuval Davis, tapatybės kūrimas yra trisluoksnis kūrimo procesas, kuriame dalyvauja aplinka (per pasakojimą apie individą) ir pats žmogus (per pasakojimą apie save ir vykdomą praktiką). Paties individo suvokiama „tapatybė yra pasakojimas, kurį jis pats pasakoja sau ir kitiems“ (Yuval-Davis, 2006, p. 202) – per šį pasakojimą žmogus apsibrėžia, kas jis yra. Tačiau tai ne tik mąstymu ar kalba apsiribojantis veiksnys – dalis pasakojimo yra praktika, t. y., esi ir tai, ką darai. Be to, pasakojimas nėra vienos krypties, aplinka pati kuria pasakojimus apie žmogų, taip iš išorės formuodama jo tapatybę. Trečias Yuval Davis siūlomas vertinti lygmuo yra etinės ir politinės vertybės. Žmonės vertina, kas priklauso ir kas nepriklauso tam tikrai bendruomenei, ir pagal kokius kriterijus tos ribos turėtų būti brėžiamos. Vertinant šį lygmenį, priklausymas tampa politiniu klausimu: tos pačios institucijos „durys“ skirtingai atsidaro, priklausomai nuo to, kas stovi priešais jas.

Autorė aprašo dimensijas kaip priklausymo rekvizitus (angl. *requisites of belonging*), kaip sąlygas, kurias žmogus turi atitikti, kad būtų laikomas priklausančiu. Kai kurie rekvizitai yra nekintantys (pavyzdžiui, kilmė, rasė), kitus galima įgyti ir keisti (pavyzdžiui, kalbą, kultūrą, religiją). Priklausymo politikos naudoja skirtingus rekvizitus, kad nubrėžtų ribą tarp „mes“ ir „jie“. Šiame kontekste moters kūnas ir apranga įgauna ypatingą politinę reikšmę.

Yuval Davis (2011) pabrėžia, kad draudimai dėvėti šydą viešosiose erdvėse paradoksaliai stiprina jo simbolinę reikšmę – hidžabas tampa tapatybės išraiška. Kuo didesnis spaudimas jo nedėvėti, tuo sąmoningesnis ir ryžtingesnis tampa apsisprendimas tai daryti – kaip atsakas išoriniams spaudimui.

2. Empirinio tyrimo teorinės prielaidos ir metodologija

2.1. Tyrimo teorinės prielaidos

Musulmonių migrančių sąveikas su viešosiomis institucijomis galima analizuoti derinant Connell lyties režimo / tvarkos ir Yuval Davis priklausymo politikos teorines perspektyvas. Connell teorija atskleidžia institucijos vidinę logiką, kaip ji palaiko galios santykius per kasdienes praktikas, ir kodėl individualūs darbuotojų veiksmai yra didesnio institucijos veikimo modelio dalis. Yuval Davis paaiškina, kaip institucijos konstruoja priklausymo politiką – kas yra (ne)laikomas teisėtu paslaugų gavėju, kaip ta riba brėžiama per kitoniškumo sukuriamas situacijas.

Lietuvos visuomenė funkcionuoja pagal savo lyčių tvarką. Kiekviena institucija, sveikatos sistema, socialinė apsauga, švietimas, turi savo lyčių režimą, kuris paprastai, nors ir nebūtinai, atspindi šią tvarką. Musulmonė migrantė iš savo kilmės šalies atsineša skirtingą lyčių tvarką, todėl jos sąveika su institucijomis vyksta tarp dviejų, skirtingų lyčių tvarkų suformuotų, lyčių režimų. Pasak Connell, migrantės gyvena tarp dviejų lyčių tvarkų, o tai kuria dvigubą įtampą, nes migrantės patirtis formuojama tiek kilmės šalies lyčių tvarkos, tiek priimančios Lietuvos visuomenės lyčių tvarkos.

Institucijų lyčių režimų analizei yra taikomos Connell identifikuotos dimensijos. Pavyzdžiui, kai musulmonė migrantė kreipiasi į savivaldybės darbuotoją, galios dimensija pasireiškia per procedūras ir sprendimų priėmimo hierarchiją. Kasdieniai darbuotojų sprendimai, bendravimo tonas ar administracinės taisyklės tampa mechanizmais, kurie sistemingai gali veikti palankiai arba nepalankiai konkrečių paslaugų gavėjų atžvilgiu. Darbuotojas sprendžia, ar pasitelks vertėją, ar skirs papildomą laiką paaiškinimui, ar nukreips pas kitą specialistą. Taigi, darbuotojų sprendimai tiesiogiai lemia ar moteris gaus paslaugą.

Lietuvoje gimusiam ir užaugusiam piliečiui priklausymas viešosioms institucijoms yra savaime suprantamas: jis naudojasi paslaugomis, kalba gimtąja kalba. Priklausymas lieka nematomas, nes nėra dėl ko jo kvestionuoti. Priklausymo politika išryškėja tada, kai šis natūralumas yra sutrikdomas – kai institucijoje pasirodo asmuo, kurio buvimas nesiderina su vyraujančia tvarka. Kai institucijos aptarnauja asmenis, kurių priklausymas savaime suprantamas, sistema veikia be papildomų kliūčių. Tačiau priklausymo politika egzistuoja visada, ji tampa matoma tik tada, kai institucijoje pasirodo asmuo, kuris netelpa į numatytus rėmus. Trinties situacijos, pasireiškiančios kaip papildomos kliūtys, yra instituciniai signalai, rodantys, kad vyraujanti priklausymo politika atmeta arba bando marginalizuoti paslaugos gavėją. Kai darbuotojas pareikalauja dokumentų, kurių pateikimas nėra aiškiai įtvirtintas taisyklėse, arba kai moteris be aiškos priežasties nukreipiama iš vieno skyriaus į kitą, tokie veiksmai negali būti laikomi atsitiktiniais.

Matomi kūno ir aprangos požymiai gali sukelti išankstinį vertinimą, veikiantį kaip pirminis filtras, per kurį asmuo įvertinamas dar iki realios socialinės sąveikos. Musulmonių moterų atveju, hidžabas arba etiškumas yra matomi tapatybės ženklai, kurie instituciniame kontekste aktyvuoja priklausomybės politikos mechanizmus. Yuval Davis (2006) teorinė perspektyva leidžia išankstinį institucijos darbuotojų vertinimą interpretuoti kaip priklausymo politikos kūrimo dalį.

2.2. Tyrimo metodologija

Šiame tyrime siekiama išanalizuoti, kaip musulmonių migrančių moterų sąveika su Lietuvos viešosiomis institucijomis formuojama lyties, religijos ir etniškumo sankirtos sąlygomis. Svarbu paminėti, kad tyrimo temą ir šio darbo autorę sieja profesinė patirtis. Kelerius metus darbo autorė dirbo NVO „Caritas“ užsieniečių integracijos centre, kur koordinavo integracijos programas ir tiesiogiai dirbo su pabėgėlio statusą turinčiais migrantais, tarp jų ir musulmonėmis moterimis. Ši patirtis suteikė praktinių žinių apie musulmonų bendruomenę, lėmė susiformavusius profesinius ryšius su šioje srityje dirbančiais asmenimis ir sudarė prieigą prie neformalių musulmonių migrančių komunikacijos kanalų, per kuriuos buvo kviečiama dalyvauti šiame tyrime. Būtent ši darbinė patirtis suformavo asmeninį tyrimo temos aktualumą.

Išankstinis tyrėjos žinomumas musulmonių moterų bendruomenėje – per bendrus socialinius tinklus ir ankstesnį dalyvavimą bendruomenės renginiuose – galėjo turėti įtakos tiek tyrimo dalyvių pasirengimui dalyvauti tyrime, tiek sąveikos pobūdžiui interviu metu. Pastebėta, kad moterys, kurios pasiektos per NVO atstovus ar aktyvius musulmonų bendruomenių žmones, sutiko dalyvauti operatyviau. Moterys, iki kurių kontaktas buvo netiesioginis ar silpnesnis, reiškė abejones arba prašė atidėti sprendimą, pavyzdžiui, iki Ramadano pabaigos. Dalis jų galiausiai tyrime nesudalyvavo.

Tyrimas grindžiamas literatūros analize ir kokybiniu tyrimu. Empiriniai duomenys buvo renkami pasitelkiant pusiau struktūruotų interviu metodą (interviu gairės pateikiamos 1 priede). Pusiau struktūruotas interviu pasižymi lankstesne eiga – tyrėjas gali reaguoti į pokalbio dinamiką, todėl klausimų tvarka, formuluotės ir jų skaičius gali skirtis kiekvieno interviu metu (Gaižauskaitė ir Valavičienė, 2016). Šis metodas pasirinktas atsižvelgiant į tyrimo dalyvių, migrančių moterų, galimą kalbos barjerą: lanksti interviu struktūra sąlygas prisitaikyti prie individualių dalyvės kalbinių gebėjimų ir užtikrinti sklandesnį pokalbį tyrimo metu.

Informančių paieškos metu buvo taikyta tikslinė atranka, derinant „sniego gniūžtės“ strategiją. Tikslinė atranka pasirinkta dėl aiškių dalyvių įtraukimo kriterijų (migrantės statusas, Lietuvoje išgyventas laikas, religija), o „sniego gniūžtės“ strategija pasitelkta dėl tyrimo dalyvių grupės sunkaus prieinamumo, tad pirmosios tyrimo dalyvės rekomendavo kitas potencialias

informantes (Gaižauskaitė ir Valavičienė, 2016). Vienas iš pagrindinių dalyvių atrankos kriterijų – ne trumpesnė kaip vienerių metų gyvenimo trukmė Lietuvoje. Šis kriterijus grindžiamas Europos migracijos tinklo (EMN) taikomu migranto apibrėžimu, pagal kurį migrantu yra laikomas žmogus, nuolat persikeliantis gyventi į kitą šalį arba apsistoja joje ne trumpiau kaip 12 mėnesių². Tyrime dalyvavusių moterų gyvenimo Lietuvoje trukmė svyravo nuo 13 mėnesių iki 18 metų (žr. 1 lentelę).

Pirmiausiai kreiptasi į užsieniečių integracija užsiimančias nevyriausybinės organizacijas „Caritas“ ir „Raudonasis Kryžius“, į aktyvius musulmonų bendruomenės narius, žinomus iš ankstesnės profesinės veiklos. Aplankius NVO „Caritas“ organizuojamus renginius apie islamo kultūrą, buvo užmegztas kontaktas su viena informante. Iš viso šiuo būdu gauti penki tyrimo dalyvių kontaktai, likusios dalyvės buvo rekomenduotos ir pakviestos jau tyrime dalyvavusių moterų. Pažymima, kad su viena iš dalyvių iki tyrimo egzistavo išankstinis darbinis santykis – ji dalyvavo tyrėjos koordinuotoje integracijos programoje. Šis ankstesnis kontaktas nesukėlė pavojaus tyrimo etikos principams ir galėjo palengvinti pasitikėjimo kūrimąsi interviu metu.

Tyrimo dalyvavo 8 musulmonų religiją išpažįstančios migrantės moterys. Interviu buvo surinkti 2026 m. vasario–gegužės mėnesiais. Keturi interviu buvo imamai gyvai, keturi vyko nuotoliniu būdu. Vienas interviu į duomenų analizę nebuvo įtrauktas. Šio interviu metu, dalyvės pageidavimu, neoficialios vertėjos vaidmenį atliko jos draugė. Interviu eigoje kilo pagrįstų įtarimų dėl vertimo tikslumo – užfiksuota, kad vertėja pradėjo atsakinėti į klausimus jų neišvertusi tyrimo dalyvei, o dalyvės atsakymų ir vertėjos pateikiamų vertimų trukmė smarkiai skyrėsi. Kadangi nebuvo įmanoma atskirti pačios dalyvės pasisakymų nuo tarpininkės interpretacijos, duomenų patikimumas buvo abejotinas. Dėl šios priežasties šis interviu į galutinę duomenų analizę nebuvo įtrauktas.

Tyrimas atliktas laikantis pagrindinių kokybinių tyrimų etikos principų. Prieš kiekvieną interviu tyrimo dalyvės buvo supažindintos su tyrimo tikslu, eiga ir duomenų naudojimo tvarka, pirmiausia raštu, vėliau papildomai žodžiu. Informuotas sutikimas dalyvauti patvirtintas žodžiu tyrimo pradžioje ir užfiksuotas garso įrašė. Dalyvės informuotos apie teisę bet kuriuo metu nutraukti dalyvavimą ir atsisakyti atsakyti į bet kurį klausimą. Tyrimo dalyvių privatumui užtikrinti, visos transkripcijos anonimizuotos: pašalinti vardai, kilmės šalių pavadinimai, darbovietės ir kiti identifikuojantys požymiai. Darbe pateikiamos citatos su pakeistais vardais. Garso įrašai saugomi tik tyrėjos asmeniniame kompiuteryje ir bus ištrinti baigus tyrimą.

Interviu vyko arabų, lietuvių ir anglų kalbomis, priklausomai nuo informantės pageidavimo. Dėl kalbos barjero buvo planuojama pasitelkti arabų kalbą mokančios vertėjos pagalbą. Vertėja

² Europos migracijos tinklas. Migracijos tendencijos. Prieiga per internetą: <https://123.emn.lt/zodynas/> [žiūrėta 2026 m. sausio 10 d.].

pasirinkta moteris, atsižvelgiant į galimas kultūrinės kliūtis, susijusias su islamo kultūroje egzistuojančiais lyčių santykiais. Tačiau visos, išskyrus vieną, tyrime dalyvavusio moters vertėjo pagalbos atsisakė – dalis jų nurodė, kad moka lietuvių arba anglų kalbą. Tačiau deklaruojamas kalbos mokėjimas ne visada atitiko faktinį kalbos lygį, reikalingą kokybiškai interviu komunikacijai – pokalbių metu iškildavo ženklių žodyno sunkumų. Kalbos barjeras kėlė iššūkių tiek tyrimo dalyvėms, tiek tyrėjai. Keturios dalyvės interviu metu naudojos „Google Translate“ programėle: viena pateikdavo klausimus, įvesti į telefono ekraną, o atsakymus įvesdavo gimtąja kalba. Kita dalyvė savo atsakymus užrašydavo gimtąja kalba ir pateikdavo tyrėjai perskaityti. Kalbos barjerai galėjo lemti dalies informacijos praradimą. Tuo pačiu ši patirtis suteikė tiesioginį, stebėjimu pagrįstą žvilgsnį į tai, kaip moters pasitelkia technologinius sprendimus kalbiniais barjerams įveikti – tema, kuri interviu metu buvo aptarta su visomis dalyvėmis.

Informantės skiriasi tiek atvykimo aplinkybėmis, tiek šeimine padėtimi. Dvi iš jų atvyko darbo migracijos keliu, viena dėl galimybės studijuoti, dvi – šeimos susijungimo pagrindu, kitos dvi turi pabėgėlės statusą. Penkios informantės yra ištekėjusios ir turi vaikų, dvi informantės šiuo metu studijuoja, dvi šiuo metu dirba. Tokia atvykimo aplinkybių ir šeiminio statuso įvairovė leido užfiksuoti skirtingas kasdienės patirtis sąveikoje su viešosiomis institucijomis. Šydo dėvėjimas nebuvo įtrauktas į atrankos kriterijus, tačiau visos tyrimo dalyvės yra priėmusios sprendimą jį dėvėti.

Visi interviu transkribuoti ir analizuoti induktyviuoju kodavimo būdu. Transkribavimas dalinai buvo atliktas naudojant transkribavimo įrankius „Microsof Teams“ ir „Sonix“. Kadangi interviu vyko keliomis kalbomis ir egzistavo kalbos barjeras, automatiškai sugeneruotos transkripcijos buvo nepakankamai tikslios, todėl visos transkripcijos buvo taisomos rankiniu būdu. Surinkta medžiaga analizuojama taikant indukcinę teminę analizę, kurios metu kodai formuojami remiantis duomenimis, o ne iš anksto nustatytomis teorinėmis kategorijomis (Terry ir kt., 2017). Kodavimo rezultatai interpretuoti remiantis Raewyn Connell (2009) ir Yuval Davis (2006) teorinėmis prielaidomis.

Teminės analizės metu identifikuotos penkios pagrindinės temos, atspindinčios informančių kasdienės sąveikos su viešosiomis institucijomis:

1. Pirmoji tema apima tiesiogines sąveikas su viešosiomis institucijomis: lankomų institucijų įvairovę, naudojimosi elektroninėmis paslaugomis patirtis bei strategijas, taikomas sklandžiam paslaugų gavimui užtikrinti. Tema apima tiek teigiamas, tiek neigiamas patirtis. Potemės atskleidžia svarbius sąveikos aspektus: institucijų reikalavimus atvykti su vertėju, su dokumentais susijusius teisinius barjerus, informacijos apie paslaugų gavimą trūkumą bei darbuotojų kultūrinių kompetencijų stiprinimo poreikį.

2. Antroji, plačiausiai aptarta tema – kalbos barjerai – atskleidžia, kad kalba yra pagrindinis įtampos tarp institucijų darbuotojų ir paslaugų gavėjų šaltinis. Moterys ieško būdų įveikti kylančias kliūtis: naudojasi technologijomis, pasitelkia neoficialius vertėjus arba samdo profesionalius vertimo paslaugų teikėjus.
3. Trečioji tema – diskriminacija – apima rasine ir religine diskriminacija grįstas patirtis, susijusias su išvaizda, ypač šydo dėvėjimu. Svarbi išryškėjanti potėmė – vaikų socialinė atskirtis mokykloje, rodanti, kad motinos itin jautriai išgyvena savo vaikų patirtis.
4. Ketvirtoji tema – pagalbos tinklai – atskleidžia, kad moterys dažnai remiasi neoficialiais pagalbos tinklais, sudarytais iš šeimos narių, draugių ar bendruomenės narių, taip pačios tampa kitų žmonių pagalbos tinklo dalimi. Analizė parodė, kad pagalbą teikiantis tarpininkavimas kartais gali virsti priklausomybe nuo asistento, o ne moterų įgalinimu, ir taip ilgainiui gali sukelti papildomų sunkumų. Šioje temoje taip pat išryškėjo nevyriausybinių organizacijų pagalbos stokos bei kilmės šalyje likusių šeimos narių trūkumo patirtys.
5. Penktoji tema atskleidžia, kaip moterys suvokia savo santykį su kilmės šalimi ir kaip apibūdina ryšį su Lietuva. Ši tema suteikia gilesnį supratimą apie tai, kaip migrantės konstruoja save tarp dviejų kultūrinių ir socialinių kontekstų.

Temos pristatomos iliustruojant tyrimo dalyvių citatomis. Informančių konfidencialumui užtikrinti vartojami pseudonimai (1 lentelė). Citatos pateikiamos lietuvių kalba ir gramatiškai pakoreguotos, išlaikant pradinę mintį. Kadangi dauguma interviu vyko anglų kalba, citatos tekste pateikiamos lietuvių kalba, o jų originalai nurodomi išnašose.

1 lentelė. Tyrimo dalyvių charakteristikos.

Informantės pseudonimas	Kiek metų gyvena Lietuvoje?	Amžius	Atvykimo į Lietuvą pagrindas
Halima	10–14 m.	35–39 m.	Darbo migracija
Madina	virš metų	25–29 m.	Pabėgėlė
Nasima	15–19 m.	45–49 m.	Šeimos sujungimas
Ruzanna	5–9 m.	25–29 m.	Studijų migrantė

Khadija	5–9 m.	25–29 m.	Pabėgėlė
Noora	5–9 m.	40–44 m.	Darbo migracija
Yasmin	2–4 m.	30–34 m.	Šeimos sujungimas

2.3. Darbo ribotumai

Visos tyrimo dalyvės yra pasirinkusios dėvėti šydą, nors tai nebuvo vienas iš atrankos kriterijų. Tai reiškia, kad į tyrimą nebuvo įtrauktos moterys, kurios išpažįsta islamą, tačiau matomų religinių ženklų viešojoje erdvėje išvis nenešioja. Jų patirtys sąveikoje su institucijomis gali reikšmingai skirtis nuo šiame tyrime aprašomų patirčių ir gali būti tema tolesniems tyrimams.

Kelios tyrimo dalyvės, reflektuodamos apie tyrimo patirtį, užsiminė apie tarp musulmonių migrančių egzistuojantį kalbinį barjerą. Arabakalbės moterys išreiškė norą daugiau išgirsti apie farsi kalbančių moterų išgyvenimus, manydamos, kad jos gali reikšmingai skirti. Kadangi tyrime dalyvavo moterys atvykusios tik iš arabakalbių šalių, šis tyrimas neapima kalbinių skirtumų tarp arabiškai ir farsi kalbančių musulmonių Lietuvoje. Ateities tyrimai galėtų analizuoti, kaip ši skirtis veikia musulmonų bendruomenės formavimąsi ir tarpusavio solidarumą.

Pažymėtina, kad tyrimo duomenų rinkimo laikotarpio pradžia sutapo su Ramadanu, tai apsunkino interviu organizavimą ir planavimą. Dalis moterų vengė susitikimų šiuo laikotarpiu ir prašė atidėti pokalbį iki Ramadano pabaigos. Dėl prailgusio planavimo proceso, pasibaigus Ramadanui, ne visos moterys, iš pradžių sutikusios dalyvauti tyrime, davė interviu. Tyrėjams, planuojantiems rinkti duomenis iš musulmonių, rekomenduojama atsižvelgti į Ramadano laikotarpį ir derinti susitikimus iki jo pradžios arba pasibaigus.

3. Empirinio tyrimo analizės rezultatai

Interviu medžiaga parodo, kad musulmonių migrančių patiriamos kliūtys apima struktūrinius barjerus, darbuotojų asmeninės galios demonstravimą, aktyvias prisitaikymo strategijas. Biurokratinės, kalbinės ir procedūrinės kliūtys dažnai persidengia ir formuoja paslaugų gavimo barjerus. Moters išvaizda, ypač matomos religinės tapatybės ženklai, daro įtaką darbuotojų nusistatymui dar prieš prasidedant tiesioginiam kontaktui su jomis. Kalbos barjerai kuria priklausomybę nuo trečiųjų asmenų ir riboja savarankišką prieigą prie paslaugų. Empirinio tyrimo analizė patvirtina, kad institucijos formuoja, kas laikomas savu ir kas svetimu. Informantės pateikia įvairias strategijas, kurias taiko šioms kliūtims įveikti.

3.1. Matomas religinis ir etninis kitoniškumas kaip išankstinė sąlyga paslaugos gavime

Matomo kitoniškumo tema persmelkia tyrimo dalyvių pasakojimus nepriklausomai nuo jų gyvenimo Lietuvoje trukmės ar atvykimo aplinkybių. Tiek neseniai atvykusios, tiek daugiau nei dešimtmetį Lietuvoje gyvenančios moterys pasakoja panašias socialinės atskirties situacijas: įžūlius žvilgsnius, nepageidaujamus ar priešiškus komentarus, atsisakymą įdarbinti, jų kompetencijų nuvertinimą. Tyrimo dalyvių patirtys atskleidžia, kad etniškumas ir matomi religiniai ženklai tiek viešojoje erdvėje, tiek institucijų viduje veikia kaip signalas išankstiniam vertinimui.

Musulmonių moterų hipermatomumą ir jo intensyvumo kaitą iliustruoja tyrimo dalyvės Madinos patirtis. Moteris pastebėjo, kad matomumo stiprumas kinta priklausomai nuo metų laiko. Vasarą, kai musulmonių moterų aprangos skirtumai ryškesni, ji jaučiasi labiausiai išsiskirianti, o žiemą, kai galvos dengimas tampa socialiai normalizuotas dėl šalto oro, matomumo pojūtis sumažėja. Madina savo matomumo priežastį identifikuoja vienareikšmiškai kaip dėmesį, kylantį iš išvaizdos kitoniškumo: „*Esu visiškai šimtu procentų tikra, kad tai dėl mano religijos, dėl to, kaip aš rengiuosi, dėl mano išvaizdos. Jie mano, kad aš kitokia*“³. Madinos pavyzdys rodo, kad matomas kitoniškumas nėra statiškas, jis kinta priklausomai nuo aplinkos normų ir konteksto. Šis pavyzdys atskleidžia, kad priklausymas yra vizualiai konstruojamas: žiemą Madina jaučiasi laikinai vizualiai „priklausanti“, o vasarą – ne. Tai rodo, kaip priklausymo ribos gali būti jaučiamos per kūną ir aprangą.

Tas pats hipermatomumas, persikeliantis ir į institucijų vidų, leidžia atskleisti, kaip joje veikia priklausymo politika. Informančių pasakojimuose iliustruotas institucijų darbuotojų išankstinis vertinimas parodo, kaip vyksta paslaugų suteikimo atrankos procesas, taip pat paaštrėja problemos, su kuriomis susiduria net ir „neišskirtinis“ migrantas. Pavyzdžiui, kalbos barjeras yra bendra migrantų patirtis, tačiau musulmonėms moterims šis barjeras ne tik objektyviai egzistuoja, bet ir, net

³ „*I'm totally 100% sure because of my religion, because of my wearing, a physical, of appearances. Because they think that I'm different.*“

jei jo faktiškai nėra, sustiprinamas religinio matomumo, kuris veikia kaip papildomas signalas, skatinantis darbuotojus abejoti moters kompetencijomis.

Duomenys atskleidžia, kad hidžabas veikia kaip pagrindinis matomas religinis žymuo. Visos tyrimo dalyvės dėvi šydą ir dalijasi savo patirtimi apie jo dėvėjimą, jo sukliamą matomumą tiek institucijų viduje, tiek bendrai visuomenėje. Ne visų informančių patirtys, susijusios su religiniu matomumu, buvo neigiamos, tačiau visos pabrėžė jo vaidmenį savo išskirtinume. Madina pasakoja, jaučia, kad daugelio žmonių kitokį požiūrį, tačiau tai priima, kaip savo savitumą: *„Man tai nesvarbu, nes jaučiuosi ypatingu žmogumi“*⁴.

Matomas kitoniškumas neapsiriboja vien religiniu matomumu. Tyrimo dalyvių pasakojimuose odos spalva, jų vaikų plaukų tekstūra taip pat veikia kaip vizualiniai išskyrimo ženklai. Informantė Nasima nurodo abu elementus kaip tarpusavyje susijusius: *„Skirtinga oda ir skirtingas hidžabas, ir (žmonės) žiūri į mane“*⁵.

Religinio ir etninio hipermatomumo pasekmė institucinėje sąveikoje yra darbuotojų formuojamos išankstinės prielaidos apie moters kompetencijas. Europos viešajame diskurse plačiai paplitęs ryšys tarp hidžabo ir emancipacijos trūkumo atsiskleidžia informantės Nooros patirtyje. Poliklinikos registratūroje ji buvo paraginta atvesti savo vyrą kaip „tinkamesnį“ šeimos atstovą gauti paslaugas, gebėsiantį geriau bendrauti vietoje jos. Moteris stebisi savo kompetencijų nuvertinimu, pažymėdama, kad jos anglų kalbos žinios yra aukštesnio lygio nei vyro: *„Kai einu registruoti vaikus pas gydytoją, ji man sako: aš tavęs nesuprantu, aš nesuprantu. Eik ir atsiųsk savo vyrą. Bet kodėl? Aš jai sakau. Aš verčiu savo vyrui. Mano vyras neturi išsilavinimo. Mano vyras moka tik kelis žodžius. Bet ji mane mato ir tiesiog sako: negali, eik ir atsiųsk savo vyrą (juokiasi). Bet kodėl? Aš kalbu daug geriau angliškai nei mano vyras“*⁶. Tai iliustruoja, kaip institucijos darbuotojas, veikdamas kaip institucijos lyčių režimo dalis, konstruoja prielaidas apie paslaugos gavėjos kilmės šalies lyčių tvarką ir jos šeimos galios santykius. Paklausta, kodėl jos manymu taip nutiko, Noora pastebi asimetriją tarp moterų ir vyrų patiriamo institucinio dėmesio: *„Galbūt tai problema su šydu ar moterimis. Bet su vyrais ne. Priešingai. Matau, kad daug žmonių čia mėgsta bendrauti su vyrais“*⁷. Nooros patirtis atskleidžia, kaip institucijos darbuotoja, remdamasi hidžabu kaip matomu religiniu žymeniu, taiko stereotipines prielaidas apie musulmoniškos šeimos lyčių tvarką ir moters turimus gebėjimus.

⁴ „For me, it doesn't matter, because I feel I'm a special person.“

⁵ „Different skin and different hijab and look me.“

⁶ „When I go to see the women to register my children with doctor, she said to me: I can't understand you, I can't understand. Go and send your husband. But why? I said to her: But I translate for my husband. My husband did not the education. My husband did just a few words. But she see me and just say like this: you can't, go and send my husband (juokiasi). But why? I speak way better than my husband in English.“

⁷ „Maybe this is problem with scarf or women. But with men no. Opposite of this. I see that a lot of people here like to treat with mens. For special woman. Sorry. But special woman.“

Analogišką nuostatą mini ir informantė Ruzanna, ji teigia, jog daugelis Lietuvos gyventojų apie hidžabą dėvinčias moteris galvoja, kad „*moterys su šydu yra tarsi kvailos arba mažai žinančios, neišsilavinusios*“⁸. Kitaip tariant, religinis simbolis tampa ženklu, per kurį formuojami išankstinės nuostatos apie moters sugebėjimus. Šydo nešiojimas stereotipiškai asocijuojamas su emancipacijos ir išsilavinimo trūkumu bei nesugebėjimu savęs atstovauti. Šios nuostatos lėmė, kad Noora ne tik negavo paslaugos, bet ir buvo įžeista.

Svarbu pažymėti, kad ne visos tyrimo dalyvės religinį matomumą ir su juo susijusį išankstinį kompetencijų nuvertinimą įvardija kaip neigiamą patirtį. Informantė Halima, gyvenanti Lietuvoje 13 metų ir puikiai kalbanti lietuvių kalba, pasakoja, kad institucijų darbuotojai su ja elgiasi vienodai kaip ir su kitais paslaugų gavėjais, vienintelis išskirtinis elgesys pasireiškia darbuotojų sutrikimu bendravimo pradžioje, kai ji pastebi jų abejones, kokia kalba pradėti pokalbį: „*Manau, kai jie mane pamato uždengta, jie mano, kad aš galbūt nemoku kalbos*“⁹. Hidžabo matymas darbuotojams veikia kaip signalas apie galimą kalbos barjerą, sukeldamas pastebimą sutrikimą ir abejojimą, tačiau Halima šio elgesio nelaiko išskirtinai neigiamu ir nemato to kaip kliūties. Šis pavyzdys, kaip ir Nooros situacija, pavaizduoja išankstinį vertinimą ir kompetencijos nuvertinimą, tas pats vizualinis signalas veikia vienodai, bet jo poveikis skiriasi priklausomai nuo moters turimos kalbinės ir institucinės kompetencijos.

Informančių patirtys parodo, kad sąveika su institucija prasideda dar iki bet kokio tiesioginio kontakto. Darbuotojas, pastebėjęs hidžabą, odos spalvą ar kitus matomus tapatybės ženklus, jau iki pirmojo žodžio susiformuoja išankstinę nuostatą apie moters kompetencijas, kalbos mokėjimo lygį ir šeimos lyčių tvarką. Ši išankstinė prielaida nulemia pokalbio eigą ir paslaugos suteikimo galimybę.

3.2. Kalbos barjerai ir priklausomybė nuo kitų

Kalbos barjerą, kaip esminę kliūtį kasdienėse socialinėse sąveikose su viešosiomis institucijomis, paminėjo visos tyrime dalyvavusios informantės. Jų pasakojimuose kalbos barjeras pasireiškia tiek gyvame bendravime su institucijų darbuotojais, tiek naudojantis institucijų elektroninių paslaugų puslapiuose. Tyrimo dalyvė Ruzanna kalbos mokėjimą įvardija kaip pagrindinę kokybiškos komunikacijos sąlygą: „*Kalba, manau, yra svarbiausias bendravimo*

⁸ „*Most people, they think Muslim people or women with a head covering are like dumb or like little, they have little knowledge that they are not educated.*“

⁹ „*I think when they see me covered, they assume that, I may not know language.*“

*elementas*¹⁰. Halima kalbos mokėjimą susieja su nekomplikuotu, sėkmingu paslaugos gavimu: „*Kai moki kalbą, viskas vyksta sklandžiai ir problemos, klausimai išsprendžiami*“¹¹.

Technologijų naudojimas yra vienas iš veiksmingiausių būdų palengvinti paslaugų gavimą, esant komunikaciniams sunkumams. Technologijų pasitelkimas gali būti dvejopas: kai paslaugos teikiamos nuotoliniu būdu arba tiesioginio institucinio bendravimo metu, kai paslaugos gaunamos gyvai. Visos tyrime dalyvavusios moterys naudojo vieną arba abu būdus. Pavyzdžiui, Halima pasakoja, kad „Google Translate“ naudoja poliklinikoje: „*Aš įvedu žodžius telefone per Google Translate ir taip mes bendraujame*“¹². Pažymėtina, kad šią priemonę pasitelkia ne tik pačios moterys, bet kai kurie gydytojai patys inicijuoja „Google Translate“ arba „ChatGPT“ naudojimą bendraujant su migrantais. Paklausta apie naudojimąsi institucijų elektroniniais puslapiais, Madina pasakoja: „*Vienas dalykas, kuris man patinka Lietuvoje, yra tai, kad daugumą dalykų galima atlikti internetu. Naudojuosi tuo kuo dažniausiai. Kai kažką galima padaryti internetu, taip ir darau*“¹³. Jai pritaria ir informantė Khadija, teigdama, kad jai lengviau naudotis elektroninėmis paslaugomis nei fiziškai lankytis institucijoje: „*Ne, internete. Sunku man eit*“.

Informantė Noora teigia, kad apsilankymo sėkmė priklauso tik nuo prieš ją sėdinčio darbuotojo: „*Viskas priklauso nuo žmogaus priešais. Ne nuo vietos, ne nuo mūsų*“¹⁴. Ji pastebi, kad kai kurie darbuotojai aktyviai vengia bendrauti kita kalba: „*Sako mums: nemoku angliškai, nemoku angliškai, nors iš tikrųjų moka*“¹⁵. Noras (arba nenoras) užmegzti pokalbį egzistuojant kalbos barjerui pasireiškia kaip priklausymo ribų žymėjimas. Madina pastebi, kad darbuotojų atsisakymas bendrauti ne visada susijęs su kalbos nemokėjimu: „*Kai kurie žmonės tiesiog ignoruoja. Tiesiog nenori atsakyti. Galbūt jie net moka angliškai, bet tiesiog vengia su tavimi kalbėti*“¹⁶. Darbuotojo sprendimas bendrauti ar nebendrauti – suteikti ar nesuteikti paslaugą – funkcionuoja kaip aktyvus priklausymo ribų apibrėžimas, nulemiantis, kas turi teisę į paslaugą be papildomų pastangų. Tai mažo lygmens, t. y., individualaus darbuotojo lygmens, priklausymo politikos kūrimas.

Madina pateikia situaciją, kai jai buvo specialiai priskirta anglakalbė poliklinikos gydytoja, tačiau ir šiuo atveju kilo konfliktas dėl gydytojos poreikio bendrauti tik lietuvių kalba. Gydytoja pripažino mokanti anglų kalbą, tačiau išreiškė nenorą bendrauti su Madina: „*Aš moku angliškai, bet*

¹⁰ „So language, I think it's the most important factor in communication.“

¹¹ „As long as you know language, actually it is smooth and the problems, the questions are solved.“

¹² „I type the words on the phone with Google Translate and then this is how we communicate.“

¹³ „One thing that I like here about Lithuania that most of the things is in online. I'm using most of the time. When something is possible to do online, so I'm doing.“

¹⁴ „Depends on the person in front of us. Not place, not us.“

¹⁵ „say to us: I can't speak English, I can't speak English even they speak English.“

¹⁶ „Some people, they just ignore. They just don't want to say. Even maybe, I guess they also know English, but they just avoid to talk with you.“

*nenoriu kalbėti*¹⁷. Kartu, matydama informantės leidimo gyventi datas, gydytoja priekaištavo, kad po ketverių metų Lietuvoje Madina nemoka lietuviškai ir kvestionavo jos daromas integracijos pastangas. Tačiau tikroji Madinos situacija yra žymiai sudėtingesnė – gydytoja tuo nesidomi, o oficialus dokumentas tampa norminio vertinimo įrankiu. Gydytoja lygina Madiną su jos tautiečiais, sakydama: „*Daug kitų žmonių iš tavo šalies kalba labai gerai*“¹⁸. Nepaisant blogų patirčių, Madina nusprendė gydytojos nekeisti, sąmoningai išreikšdama pasipriešinimą: „*Aš noriu kovoti*“¹⁹. Žinodama savo teises gauti paslaugą ir jas gindama, ji pati pažymi, kad yra žmonių, kurie šių teisių nežino ir negali jų apginti. Tai rodo, kad Madina sąmoningai pasirenka išlikimą instituciniame kontekste kaip pasipriešinimo formą patiriamai neteisybei. Kai gydytojos kuriama priklausymo politika stumia į atskirtį, ji renkasi likti ir reikalauti, kad jos buvimas būtų pripažintas.

Panašia patirtimi dalinasi ir informantė Yasmin. Apsilankiusi pas šeimos gydytoją ir bandydama su ja susikalbėti rusų kalba, moteris sulaukė reikalavimo kalbėti lietuviškai, o nesugebėjusi to padaryti – paraginta atsivesti vertėją. Yasmin paaiškino, kad klausimas yra trumpas ir pasiūlė pasinaudoti „Google Translate“ programėle. Gydytoja sutiko ja naudotis, bet parodė akivaizdų nepasitenkinimą: „*Jos balse jaučiamas susierzinimas*“²⁰. Vėliau, atvykusi su lietuvių kalbą mokančia drauge, gydytoja pradėjo tiesiogiai su informante kalbėti rusų kalba – kuria, kaip paaiškėjo, mokėti bendrauti, tik apsimetė nemokanti. Yasmin pajutusi pyktį dėl susiklosčiusios situacijos, konfrontavo gydytoją: „*Supraskite, aš nemoku lietuviškai, bet yra išeitis. Jūs mokate rusiškai, tad bent jau pabandykite su manimi kalbėti. Jei būtumėte mano šalyje, aš su jumis taip nesielgčiau*“²¹. Šios patirtys lėmė, kad moteris pradėjo vengti eiti į gydymo įstaigą ir rinktis gydytis pati: „*Tačiau kadangi ji iš tiesų nenori bendrauti su šia gydytoja, ji tiesiog nueina į vaistinę ir įsigyja vaistų <...> Ji gydosi savarankiškai, siekdama išvengti neigiamo gydytojos elgesio*“²². Ši strategija taikoma net tada, kai reikalingas nedarbingumo pažymėjimas, pavyzdžiui, dėl negalėjimo dalyvauti kursuose. Yasmin atveju kalbos barjeras net neegzistavo, jis buvo apsimestinis ir taip sąmoningai pasinaudota atsisakyti suteikti paslaugą.

Panašiomis patirtimis dalinasi ir Noora, kuriai keliose institucijose buvo atsisakyta teikti paslaugas be vertėjo dalyvavimo: „*Sakė mums: turite ateiti su vertėju. Be vertėjo čia ateiti*

¹⁷ „*I know English, but I don't want to sometimes speak English.*“

¹⁸ „*A lot of other people from your country, they speaking very well.*“

¹⁹ „*I just want to struggle.*“

²⁰ „*She's using this tone of being annoyed.*“

²¹ „*You have to understand that I don't speak Lithuanian, but there is an alternative. And you do speak Russian, so just make some effort and speak with me. And if you were in my country, I wouldn't have treated you this way.*“

²² „*But because she really doesn't want to communicate with this doctor, so she just goes to the pharmacy, get her some medication <...> She treats herself by herself to avoid that negative treatment of the doctor.*“ Kadangi interviu su Yasmin vyko dalyvaujant vertėjai, citata pateikiama trečiuoju asmeniu.

*negalite*²³. Reikalavimas savarankiškai organizuoti vertėjo pagalbą paslaugai gauti yra struktūrinio neįtraukimo požymis. Informantė tai įvardiją kaip didelę problemą, nes vertėjų paslaugų kaina daro juos neprieinamas nuolatiniam naudojimui. Taip pat Nooros pasakojime išryškėja neoficialaus tarpininko vaidmuo, ji įvardina vieną vertėją, kuris kartais už atlygį, kartais neatlygintinai, padeda jai bendrauti su institucijomis. Tačiau jo teikiama pagalba vertinama nevienareikšmiškai ir ne itin patikimai. Susiformuojantis ryšys su pašaliniu žmogumi kuria priklausomybę nuo tarpininko, o ne savarankišką prieigą prie paslaugų. Noora sako, kad jaučiasi nepatogiai prašydama jo pagalbos, nes neatlygintinio tarpininkavimo atveju susiformuoja ne tik profesinis, bet ir asmeninis įsipareigojimas.

Neoficialus tarpininkas gali būti pašalinis žmogus, migrantę lydintis arba nuotoliniu būdu padedantis draugas, pažįstamas, nevyriausybės organizacijos darbuotojas arba savanoris. Tarpininkavimo svarbą paslaugų gavime patvirtina ir teigiamai vertina informantė Ruzanna: *„Manau, dėl organizacijų, kurios padeda migrantams, daug kas vyksta sklandžiai. Kai yra vertėjas arba šeima, moteris ar vyras, kalbantys angliškai, paprasti piliečiai, kurie nori padėti migrantui, tai labai palengvina procesą*“²⁴. Teikti viešąsias paslaugas migrantams yra valstybės pareiga, tačiau, kai ji realiai įvykdoma tik neoficialių tarpininkų pagalba, atsakomybė faktiškai perkeliama pačiam paslaugos gavėjui. Tokiu atveju tarpininkas tampa ne pagalbine priemone, o struktūrine paslaugų gavimo būtinybe.

Nevyriausybės organizacijos ne visada yra pajėgios užtikrinti tarpininkavimo pagalbą, suteikti žinias, reikalingas migrantams patiems orientuotis institucijų sistemoje. Kai kuriais atvejais jos nukreipia migrantą iš vienos vietos į kitą ir taip sukuria uždarą ratą, iš kurio tyrimo dalyvės nerado išeities. Noora kreipėsi į „Caritą“, kur buvo nukreipta į „Raudonąją Kryžį“, o šis nukreipė atgal į „Caritą“. Abu kartus atsakymas buvo tas pats – pagalbos suteikti negali: *„Buvo Caritas, bet dabar pagalbos iš jų negaunu. Einu į Raudonąją Kryžį, bet tas pats. Sako, kad pagalbos šiuo metu nėra. Jei reikia pagalbos, eikite į Caritas. Caritas sako, eikite į Raudonąją Kryžį. Raudonasis Kryžius sako tą patį*“²⁵. Kelios informantės taip pat išsako nepasitenkinimą nevyriausybinių organizacijų teiktos pagalbos pobūdžiu. Moterys gaudavo pagalbą, tačiau nebuvo ugdomos savarankiškam jos gavimui ateityje – organizacijos asistavo, bet neįgalindavo, taip kurdamos

²³ „Said to us to us: you have to come with translator. Without translator, you can't come here.“

²⁴ „Yeah, I think because of the organizations that help migrants, many things go smoothly and when there's like a translator or maybe there are some some families or a woman, a man who speak English, who just normal people from like citizens and they are willing to help when they go with a migrant. It helps a lot to make things go smoother, to translate to.“

²⁵ „There was Caritas, but now there is no help from Caritas. I go to Red Cross, but the same. They told us there is no help now. If you need any help, you can go to Caritas. Caritas said you can go to Red Cross. Red Cross the same.“

priklausomybę nuo jų. Netekus jų pagalbos, moteris lieka be institucinės atramos ir yra priversta spręsti problemas savarankiškai.

Net jei ir moteris turi alternatyvią pagalbą, pavyzdžiui, nuotoliniu būdu prisijungiantį vertėją, institucijos darbuotojai gali vis tiek atsisakyti bendradarbiauti. Halima pasakoja apie išimtinį atvejį, kai negalėjo tiesiogiai tarpininkauti savo draugei, o gydytoja neleido naudotis nuotolinės pagalbos galimybe. Migrantė turi formalią teisę į medicinos paslaugą, bet reali prieiga priklauso nuo gydytojo pasirengimo prisitaikyti: *„Gydytoja atsisakė. Nežinome kodėl. Galbūt dėl draugės duomenų privatumo. Galbūt nenorėjo, kad juos matytų pašaliniai. Draugei ta pagalba buvo tikrai reikalinga“*²⁶. Pažymėtina, kad Halima šią neigiamą draugės patirtį įvardija kaip išimtį, o ne taisyklę, ir yra linkusi ją aiškinti kaip pavienio darbuotojo sukeltą nesusipratimą. Ji siūlo didinti institucijų darbuotojų sąmoningumą: *„Manau, gydytojams reikėtų žinoti, kad migrantai kartais atsiveda pašalinius žmones arba prijungia kitą asmenį prie susitikimo dėl kalbos barjero. Migrantai jaustųsi geriau ir drąsiau, kai trečias asmuo dalyvauja. Gydytojai turėtų tai turėti omenyje“*²⁷. Tai, kad informantė tarpininkavimą laiko normalia paslaugų gavimo sąlyga, rodo, kad institucinė nesėkmė jau internalizuota kaip duotybė, o ne suvokiama kaip sisteminė problema.

Visos tyrime dalyvavusios moterys mokėjo bent minimaliai kalbėti lietuvių kalba ir dauguma, priklausomai nuo savo atvykimo aplinkybių, išsakė norą toliau tobulinti savo žinias. Lietuvių kalbos mokymosi galimybės tarp tyrimo dalyvių skiriasi, tačiau bendra tendencija yra ta, kad kalbos įgijimas priklauso ne nuo moters motyvacijos, o nuo aplinkybių, kurias ji gali kontroliuoti minimaliai. Nasimos atvejis iliustruoja tai labai ryškiai. Moteris Lietuvoje gyvena 18 metų, yra įgijusi universitetinį išsilavinimą, tačiau jos kalbos lygis išlieka žemas: *„Aš čia gyvenu 18 metų. Kartais mokiausi internetu, kartais ne. Bet mano nuomone, mano kalbos lygis vis dar yra A2“*²⁸. Ji šios situacijos nesuvokia kaip nesėkmės, o interpretuoja ją kaip sisteminę nesėkmę: *„Nemanau, kad šalis suteikė pakankamai paramos kalbos mokymuisi“*²⁹. Jos draugės, įgijusios kalbinių kompetencijų, tai padarė *„savo pačių pastangomis“*³⁰, ne dėl valstybės paramos.

Noora kilmės šalyje buvo mokytoja, yra motyvuota mokytis lietuvių kalbos, bet susiduria su struktūrinėmis kliūtimis: trūksta savanorių, kursai finansiškai neprieinami. Užimtumo tarnyboje

²⁶ „And the doctor, actually she refused. So we don't know the reason why she refused. Maybe it's like she wanted, maybe because it's like my friend's data. Maybe she did not want to be exposed, but. My friends, she really needed that help.“

²⁷ „I think maybe for doctors to have that awareness that sometimes migrants, they come. And they can call external people, connect like the third person to the meeting because of the lack of communication. And maybe for migrants they would feel better or more confident when the third party is connected. So I think just like for the doctors to keep that in mind.“

²⁸ „18 years I lived here. Sometimes online, sometimes offline. But my opinion, language level is still A2.“

²⁹ „I don't think the country provided sufficient support for language learning.“

³⁰ „their own efforts.“

jai buvo pranešta, kad esami lietuvių kalbos kursai skirti tik ukrainiečiams, nes kursai vyksta tik rusų kalba. Atsiranda uždaras ratas: be kalbos sunku įsidarbinti, be darbo trūksta praktikos galimybių mokytis lietuvių kalbos, dėl to nejaučiama progreso: „*Visą laiką būnu namuose, nes nėra darbo ir nėra galimybės praktikuotis su kitais. Negaliu dirbti, todėl neturiu, kur mokytis lietuvių kalbos. Nei iš žmonių, nei iš savanorių, nei per kursus, nei internetu*“³¹. Kelių tyrimo dalyvių pasakojimai taip pat rodo, kad kalbos barjeras tiesiogiai siejasi su izoliacijos, atskirties jausmu. Šis uždaras ratas pasikartoja keliose informančių pasakojimuose ir liudija, kad problema yra struktūrinio, o ne individualaus pobūdžio.

3.3. Institucijos kaip priklausymo ribų kūrėjos

Interviu medžiaga atskleidžia, kaip migrantės, gaudamos paslaugas, patiria komplikacijas dėl sudėtingų procedūrų ir informacijos trūkumo. Tyrimo dalyvių paslaugų gavimą riboja administraciniai, biurokratiniai ir teisiniai sunkumai, kylantys kaip institucijų priklausymo politikos brėžiamų ribų išraiška.

Religinis hipermatomumas sukelia papildomus biurokratinus reikalavimus institucijų viduje. Šie reikalavimai pasireiškia per tiesioginius institucijų darbuotojų prašymus pašalinti šydą, atidengti veidą arba pateikti papildomus dokumentus, pagrindžiančius teisę jį dėvėti. Šią patirtį atspindi tyrimo dalyvės Ruzannos pasakojimas apie kitų musulmonų migrančių moterų patirtis tvarkant migracijos dokumentus: „*Iš kitų moterų esu girdėjusi, kad kai kurie tiesiog prašė jį nusiimti visiškai*“³². Taip institucijose musulmonėms moterims keliamas reikalavimas atsisakyti religinio simbolio dėl paslaugos gavimo. Religinis moterų matomumas instituciniame kontekste tampa formalia kliūtimi, reikalaujančia papildomų veiksmų ir pateisinimų. Informantė pabrėžia, kad ši sąlyga yra keliamą tik joms – musulmonai vyrai ir kiti asmenys nepatiria papildomų klausimų dėl tikėjimo: „*Jų neklausia apie jokių įsitikinimus*“³³. Tai leidžia identifikuoti institucijos priklausymo politikos asimetriją – skirtingų sąlygų taikymą skirtingoms žmonių grupėms. Musulmonė moteris, norinti gauti paslaugą, t. y., būti pripažinta institucijoje kaip paslaugos gavėja, yra priversta pakeisti savo išvaizdą. Taip jos konstruojamos kaip visuomenės vidaus narės, kurios tuo pačiu metu iš dalies į ją neįtrauktos. Norint išlaikyti teisę dėvėti hidžabą oficialiose nuotraukose, moterys turi kreiptis į maldos namus ir gauti papildomus dokumentus, leidžiančius nuotraukoje pasilikti su šydu. Ruzanna

³¹ „*I all the time I I am in in in house because there is no work there is no practice with others. I can't work so I can't to learn the language in Lithuanian when I can't to learn from a person, from volunteer, like system, like online, like all this.*“

³² „*I heard from other women that some people even told to be like just remove it entirely.*“

³³ „*They are not asked about any beliefs.*“

pasakoja, kad šis reikalavimas jai kelia neigiamus jausmus: „*Sunku, kai pati pasirenki dėvėti, o kiti liepia tau jį nusiimti*“³⁴.

Sudėtingų procedūrų keliamos kliūtys ir išsklaidyta, vienoje vietoje nesukaupta informacija reikalauja iš paslaugų gavėjų didelių pastangų, siekiant institucinio tikslo. Ruzanna pasakojo, kad, norėdama gauti prieigą prie elektroninės sistemos, pirmiausia turėjo atidaryti banko sąskaitą: „*Norint naudotis elektronine sistema, reikėjo banko sąskaitos. Procesas buvo toks sudėtingas, kad teko grįžti ne vieną kartą*“³⁵. Neaiški informacija apie reikalingus dokumentus ir kintantys reikalavimai lėmė, kad Ruzanna tą patį klausimą bandė išspręsti apsilankiusi pačioje institucijoje keturis kartus: „*Jiems reikėjo ko nors kito, todėl atsisakė priimti. Tada prasidėjo COVID. Tada trūko dokumentų ir taip visėjau pirmyn atgal. Iš viso teko apsilankyti keturis kartus*“³⁶. Panašią patirtį turėjo ir informantė Madina, darbuotojų teikiama neaiški ir nevientisa informacija lėmė tai, kad vienam tikslui pasiekti reikėjo trijų apsilankymų: „*Vienas darbuotojas pasakė viena, kitas kita. Dėl vieno reikalo lankiausi tris kartu*“³⁷.

Šį jausmą tiesiogiai įvardijo Nasima: „*Jaučiau, kad sistema labiau orientuota į susitikimus ir formalias procedūras nei į realius sprendimus. Nors turiu diplomus, negavau aiškių nurodymų ar praktinės pagalbos*“³⁸. Ji pasakoja, kad jau ilgą laiką bando susirasti darbą, tačiau užimtumo tarnyboje teikiama pagalba neduoda naudingos pagalbos. Moteris jaučiasi, kad darbuotojai tik formaliai jai teikia dėmesį, tačiau nesiima veiksmų, kurie realiai pagerintų jos situaciją: „*Jie tiesiog klauso ir rašo. Tai jų problema, ne sprendimai, tik susitikimas ir viskas*“³⁹. Nasima užimtumo tarnybą įvardija kaip pagrindinę ir labiausiai nuvylusią patirtį sąveikoje su institucijomis – joje ji lankosi jau penkerius metus be jokių apčiuopiamų rezultatų.

Nooros patirtis, susijusi su neįgalumo kompensacijos negavimu, iliustruoja diferencijuotos priklausomybės pasekmes. Nors ji turi neįgalumo kortelę sau ir sūnui, tačiau kompensacijų gauti negali dėl jos leidimo gyventi statuso: „*Man pasakė, kad negaliu gauti kompensacijos, nes mano leidimas gyventi nėra nuolatinis*“⁴⁰. Šis atvejis atskleidžia, kad tos pačios visuomenės ribose egzistuoja skirtingi teisių lygiai, nulemti valstybės taikomos teisinės klasifikacijos, kokio pagrindo dokumentus asmuo turi.

³⁴ „*It's difficult if you make a choice to wear something and other people tell you to take it off.*“

³⁵ „*I needed like a bank account to have this electronic system. It was very difficult and I had to go back and forth a few times.*“

³⁶ „*They needed something else, so they refused to take in. Then COVID happened. Then they were missing some papers and it was like going back and forth. So it took four times.*“

³⁷ „*One colleague told me one thing, the other told me another thing. For one purpose, I visited three times.*“

³⁸ „*I felt that the system focus more on meetings and formal procedures than on real solutions. Even though I have diplomas and communications, I didn't receive clear guidance or practical support.*“

³⁹ „*Just listen and write. It's their problem, not solutions, just meeting and then that's it.*“

⁴⁰ „*They told me that I can't get the compensation because my residency permit is not permanent.*“

Iš tyrimo dalyvių pasakojimų matyti, kad jos ne visada žino, kokios paslaugos ir taisyklės institucijose joms galioja. Pavyzdžiui, Yasmin nežinojo, kad turi teisę keisti šeimos gydytoją. Dėl ankstesnių konfliktų ir nemalonių patirčių gydymo įstaigoje, ji pasirenka nesikreipti pagalbos ir gydos savarankiškai. Sveikatos problemos lieka neišspręstos, nes susidūrimas su institucine sistema suvokiama kaip didesnis iššūkis nei pats negalavimas.

Duomenys atskleidžia, kad musulmonių moterų santykis su sveikatos priežiūros institucijų darbuotojais yra formuojamas religinių normų, susijusių su lyčių atskyrimu. Halima išreiškia norą, kad institucija atsižvelgtų į tai, kad musulmonėms moterims svarbu jaustis patogiai su moterimi gydytoja. Tai nėra prašymas pakeisti sistemą, o prašymas būti pastebėti ir sulaukti pritaikytų sąlygų: *„Jei tai gydytojas, jis gali būti vyras, nes tai gydytojas. Bet jei turiu galimybę pasirinkti moterį, man būtų geriau“*⁴¹. Kitaip tariant, religinė norma nėra absoliutus draudimas, tačiau formuoja aiškią pirmenybę – gydytojas vyras yra priimtinas, tačiau moteris gydytoja būtų labiau pageidautina. Ši pirmenybė institucinėje aplinkoje dažnai lieka nepatenkinta. Informantė šį poreikį suvokia kaip sisteminį, tai iliustruoja jos pasakymas: *„Jei gydytojai žinotų, kad musulmonėms moterims patogiau su gydytoja moterimi, būtų gerai. Jei būtų suteiktas tam tikras apmokymas, galbūt tai palengvintų bendravimą ir tarpusavio supratimą“*⁴². Tai atskleidžia informantės lūkestį, kad institucija galėtų turėti didesnę kultūrinę kompetenciją, užtikrinant paslaugų patogumą ir prieinamumą, atsižvelgiant į moterų teikiamas pirmenybes. Kaip teigiamą pavyzdį informantė pateikia savo draugės patirtį Lenkijoje, kur prieš operaciją gydytojai paklausė, ar ji pageidautų, kad visa medicinos komanda būtų sudaryta iš moterų.

Susikaupusios institucinės kliūtys gali sukelti norą pasitraukti, t. y., svarstyti apie savo priklausymą ir norą gyventi Lietuvoje. Paklausta, kaip bendrai vertina savo santykį su visomis institucijomis, Madima sako, kad blogos patirtys jose kartais kelia norą palikti Lietuvą: *„Kartais tiesiog noriu pabėgti iš šios šalies. Nenoriu daugiau čia likti. Tiesiog pasiilgstu namų, savo šalies“*⁴³.

⁴¹ „If it is the doctor, it can be a man as well because it's the doctor. But if I have the options for women, it would be better for me.“

⁴² „If doctors know that for muslim women it is more comfortable with women doctor, it would be nice. If some training is provided, maybe it will make the communication and understanding easier.“

⁴³ „Sometimes I just want to flee from this country. I don't want to be more in this country. I just miss my home, just my country. Because when I was in my country, everything was like clear for me.“

3.4. Pristatymo ir priklausymo kūrimo strategijos

Tyrimo dalyvės ne visada sąmoningai kovoja su patiriamais barjerai. Jų pasakojimuose atsiskleidžia konkrečios strategijos, kurias jos taiko sąveikoje su institucijomis. Šių strategijų egzistavimas yra ankstesnių patirčių rezultatas, atskleidžiantis egzistuojančias spragas: kartais efektyvus paslaugų gavimas priklauso nuo moters individualių gebėjimų ir išteklių, nes ne visoms moterims kaip paslaugų gavėjoms institucinis priklausymas yra savaime garantuotas.

Informantės pasakoja apie panašią kalbinę strategiją: interakcijos su institucijos darbuotoju pradžioje, prieš pereinant prie kitos kalbos, jos pirmiausia pabando kalbėti lietuviškai. Kitaip tariant, jos iš anksto pasiruošia kelis įvadinius sakinius lietuvių kalba, kad darbuotojui pamačius pastangas kalbėti lietuviškai, tikimybė, kad jis sutiks bendrauti kita kalba, jų manymu, padidėja. Informantė Madina prieš apsilankymą išsiverčia svarbiausias frazes į lietuvių kalbą ir išsisaugoja jas telefone: „*Prieš einant į įstaigą ar ligoninę, visada pasitikrinu telefone. Kai ką išsisaugau, išverstą iš anglų į lietuvių kalbą, savo užrašuose. Gal pravers, jei kas nors ignoruos ar nemokės anglų kalbos*“⁴⁴. Informantė Halima taip pat naudoja kelis įvadinius sakinius lietuviškai ir iš anksto žino, ką pasakys pirmiausia: „*Iš pradžių naudojau vieną frazę: laba diena, ar galima rusiškai arba angliškai. Kai pradėdi lietuviškai, jie mato, kad stengiesi, ir būna labai paslaugūs*“⁴⁵. Bandymas kalbėti lietuviškai šiuo atveju veikia kaip migrantės pastanga formuoti priklausymą, kaip ženklas darbuotojams, kuri jie gali priimti arba atmesti.

Moterys, ilgiau gyvenančios Lietuvoje, pastebi, kad laikui bėgant situacija pagerėjo. Informantė Halima, gyvenanti Lietuvoje 13 metų, teigia, kad sistema tapo patogesnė, daugiau žmonių kalba angliškai, elektroniniai sprendimai – išvystyti geriau. Tačiau ji pastebi, kad jos pačios įgyta orientacija institucijų sistemoje naujai atvykusiems asmenims vis dar nėra savaime prieinama: „*Paprastai jiems reikia klausti draugų, kažko kito, taip pat ChatGPT ar Google, jei nori sužinoti, kaip užsiregistruoti į ligoninę. Dažniausiai informaciją gauna iš draugų*“⁴⁶. Dėl to pati informantė aktyviai padeda kitoms migrantėms orientuotis institucijų sistemoje. Ji lydi neseniai atvykusias moteris į institucijas, padeda su vertimu ar registracija, pasakoja, kad net deklaravo vienos moters gyvenamąją vietą savo turimame būste. Tokios praktinės savitarpio formos rodo, kad migrantės kuria neformalius tarpusavio paramos tinklus, kompensuojančius sisteminių sprendimų spragas.

⁴⁴ „*Before to go to an institution or even to hospital. I'm always checking in mobile. I'm also translated some just in case, I'm translated English to Lithuanian language in my note. Maybe some maybe it will be useful because maybe someone ignore and they don't know English.*“

⁴⁵ „*From the beginning just one phrase I used like: laba diena, ar galima rusiškai arba angliškai. When you start in Lithuanian and then they see that you are like trying, but you cannot and they were very helpful.*“

⁴⁶ „*Usually they need to ask the friends, they need to ask like someone, also like ChatGPT, Google if they want to learn how they need to register to the hospital. So usually it is like they take the information from friends.*“

Informantės pastebi, kad Lietuvoje daugėja užsieniečių. Khadija pasakoja: „*Dabar matau, kad Lietuvoje yra daug musulmonų*“, tačiau pabrėžia, kad ją su jais vienija tik islamo religija. Šydas, kaip matomas ženklas, jai nekuria automatinio ryšio ar bendruomeniškumo. Interviu metu išryškėja jaučiamas vienišumas. Khadija lygina savo socialinius ryšius, turėtus gimtoje šalyje, su dabartine situacija: „*Buvo aš gyvenu, turi daug draugė, turi viską. Dabar ne*“. Moteris pasakoja, kaip jai trūksta šeimos ir tai įvardija kaip pagrindinį sunkumą gyvenant Lietuvoje: „*Reikia sesė, reikia mamą, reikia babą. Tik šitas... trūksta šeimos*“. Informantė mano, kad jaučiama atskirtis nuo kilmės šalyje pasilikusios šeimos sukelia rimtų psichologinių pasekmių, užsimena apie depresijos simptomus: „*Viena diena nenoriu valgyti. Vieną dieną nenoriu... noriu pakalbėti. Viena*“.

Tyrimo dalyvių pasakojimuose svarbia priklausymo Lietuvoje formavimo dalimi išryškėja vaikų auginimas. Dėl vaikų atsiranda poreikis palaikyti kontaktą su nauja bendruomene – per apsilankymus institucijose (pavyzdžiui, mokyklose, darželiuose, poliklinikoje) ir per jose užsimezgamą pažintį. Halima pastebi, kad į institucijas dažniausiai kreipiasi būtent dėl vaikų: „*Dažniausiai tai ligoninės, nes turime vaikų. <...> Kai vaikai buvo maži, tai būdavo kartą ar du per mėnesį*“⁴⁷. Iš jos ir kitų tyrimo dalyvių pasakojimų matyti, kad motinystė tiesiogiai formuoja institucinio kontakto intensyvumą ir pobūdį. Turinčio vaikų tyrimo dalyvės dažniausiai minėjo mokyklas, darželius ir sveikatos priežiūros institucijas kaip dažniausiai dėl vaikų lankomas viešąsias įstaigas. Moterys lankydavosi savivaldybėje, siekdamos gauti pagalbą registruojant vaikus į darželį. Khadija pasakoja, kad apsilankymai savivaldybėje buvo sunkūs dėl nėštumo ir kalbos barjero. Negavusi paslaugos per pirmą apsilankymą, buvo priversta važiuoti pakartotinai, o tuo metu fiziškai judėti jai buvo sunku.

Iš interviu medžiagos matyti, kad moterų sąveiką su mokyklomis lydi nuolatinė baimė dėl galimos vaikų diskriminacijos. Tai iliustruoja tyrimo dalyvės Khadijos pasakojimas: „*Dabar mano dukra turi hidžabą. Aš buvo bijau. Kodėl bijau? Bijau dėl mokyklos*“. Moteris pasakoja, kad kreipėsi į dukros auklėtoją ir buvo nuraminta – mergaitė gerai jaučiasi mokyklos aplinkoje, tad baimės pasirodė esančios nepagrįstos. Šis pavyzdys iliustruoja, kaip motina, patirianti išskirtinumą dėl lyčiai specifinių religinių ženklų, nerimauja dėl dukros, pradedančios dėvėti hidžabą. Kita tyrimo dalyvė Noora pasakoja, kad jos vaikai mokykloje patiria patyčias dėl odos spalvos ir plaukų tekstūros: „*Vaikai mokykloje visą laiką tyčiojasi iš jų ir sako mano vaikui <...> tavo spalva (odos) yra liga*“⁴⁸. Kiti vaikai jos vaikus vadina „*blogais žmonėmis*“ ir ragina išvykti iš Lietuvos.

⁴⁷ „*Mostly I think it is the hospitals because we have children. <...> When children were small, it was once a month, twice a month.*“

⁴⁸ „*All the time children in school make fun of them and said make like this for my child. Oh, it's original. It's original color, but your color is disease.*“

Noora taip pat pasakoja, kad jos dukra nuolat lieka be komandos mokyklinėse veiklose, nes kiti vaikai atsisako su ja žaisti. Tai parodo, kaip etninis kitoniškumas mokykloje vaikus atskiria ir riboja jų galimybę patiems apibrėžti savo tapatybę. Pasak Connell (2009), institucijos formuoja sąlygas, lemiančias, kokią riziką jauni žmonės prisiima, kokį pripažinimą gauna, kokius socialinius tinklus pasiekia ir kokias bausmes patiria. Nors šis argumentas taikomas analizuojant lyčių režimus mokykloje, Connell pabrėžia, kad lytis, etniškumas ir klasė veikia kaip persipynusios struktūros, viena kitą formuojančios, todėl institucinis atsakas į etninę atskirtį taip pat patenka į tą pačią logiką. Kai Noora kreipėsi į mokyklą, mokytoja šią situaciją paaiškino sovietine praeitimi, t. y., kad Lietuva ilgai neturėjo užsieniečių ir vaikai tiesiog nežino, kaip su jais bendrauti. Mokykla nekoreguoja kitų vaikų elgesio, o jį pateisina, taip netiesiogiai jį palaikydama. Šis atvejis rodo, kad etninis matomumas veikia ne tik suaugusiųjų patirtis institucijose, bet ir vaikų socialinę aplinką mokykloje, o švietimo institucija tai įvardija kaip kultūrinės adaptacijos problemą, o ne diskriminaciją. Noora į šią situaciją reaguoja aktyviai ir iniciatyviai, imasi savarankiškų strategijų, kad pagerintų vaikų socialinę integraciją: „*Visada ateinu su dovana. Šokoladu ar panašiai, ir sakau savo vaikams: eik į klasę ir vaišink vaikus, kad jie su tavimi bendrautų*“⁴⁹. Tyrimo dalyvė teigia: „*Man reikia, kad mano vaikai bendrautų su kitais, užmegztų draugystę ir jaustųsi laimingi Lietuvoje*“⁵⁰. Abiejų motinų (Khadijos ir Nooros) savijauta šalyje tiesiogiai susijusi su vaikų patirtimis. Tai apibendrina Khadijos pastebėjimas: „*Vaikai gerai, aš gerai. Negerai, man negerai*“.

Nooros pasakojimas rodo, kad susidūrusi su problema moteris nelieta pasyvi – ji ieško būdų padėti savo vaikams įsitvirtinti mokyklos aplinkoje ir užmegzti socialinius ryšius. Tyrimo duomenys atskleidžia, kad panašios prisitaikymo strategijos pasireiškia ir pačių moterų kasdienybėje. Viena iš tokių strategijų tampa išvaizdos koregavimas, siekiant sumažinti nepageidaujamą dėmesį, tai yra bandymas supanašėti su aplinka, nuslepiant savo religinę tapatybę. Informantė Yasmin pasakoja, kad nuo savo atvykimo į Lietuvą pradžios priėmė sprendimą modifikuoti tradicinį šydo nešiojimą ir taip sumažinti išvaizdos kitoniškumą: „*Kai ji atvyko į Lietuvą, dėvėjo hidžabą, tradicinį hidžabą, ir institucijose jautėsi labai išsiskirianti. Tada nusprendė, kad eis be hidžabo. Įprastomis dienomis užsidėdavo kepurę ar kitą galvos apdangalą, bet ne hidžabą. Tokiu būdu pastebėjo didelį skirtumą, kaip su ja elgiamasi*“⁵¹. Moteris tai vadina „moderniuoju hidžabu“ – ji nenaudoja tradicinio būdo apsirišti skarą, o plaukus slepia kitais galvos apdangalais, pavyzdžiui, kepurėmis, o kaklą –

⁴⁹ *All the time I come to with a gift. Šokoladas, like this, and say my children go to go to the class and the gift the children to treat with you.*“

⁵⁰ „*I need my children treat with others and accept friendship and and the fun and happy here in Lithuania.*“

⁵¹ „*When she arrived to Lithuania, she was with a hijab, like a traditional hijab, and she would feel more different than standing out in these in these institutions. And then she decided that she would do it, but not in a hijab. In a traditional day. She would in a traditional way, she would put hat or something that covers the head, but actually it's not hijab. And in this way she found a lot of difference in the treatment.*“

papuošalais. Ji teigia, kad tokiu būdu sulaukia mažiau nepageidaujamo dėmesio, lygina savo patirtis su draugių, dėvinčių tradicinį hidžabą, patirtimis – Yasmin manymu jos labiau išsiskiria ir sulaukia neigiamų reakcijų. Išvaizdos pokyčius ji pradėjo dėl baimės būti diskriminuojamai ir užgauliojamai viešose erdvėse: *„Ji matydavo arba girdėdavo, kad žmonės su hidžabu filmuodavo, įrašinėdavo ir skelbdavo socialiniuose tinkluose su neigiamais komentarais. Norėjo to išvengti“*⁵². Informantė buvo girdėjusi, kad musulmonės moterys filmuojamos viešajame transporte, žodiškai užgauliojamos gatvėje. Moteris nemano, kad visiškai pritampa prie aplinkos, tačiau teigia, kad išvaizdos pakeitimas pakankamai sumažina matomus skirtumus, kad ji jaustųsi komfortiškai ir saugiai.

⁵² „She would see or hear that there were people with hijab, they were recorded, filmed, and people were maybe making negative comments on them, posting them on social media. And so to prevent that to happen.“

Išvados

Šio tyrimo tikslas buvo ištirti Lietuvoje gyvenančių musulmonių migrančių kasdienių sąveikų su viešosiomis institucijomis ypatumus, atsižvelgiant į lyties, religijos ir etniškumo persidengimą. Tyrimo duomenų analizė atskleidžia, kad šis persidengimas formuoja specifines patirtis, kurios negali būti paaiškintos atskiromis kategorijomis. Tyrimas parodė, kad lytis, religija ir etniškumas veikė ne izoliuotai, o persidengdami formavo musulmonių migrančių galimybes savarankiškai veikti institucijose, kurti priklausymo jausmą bei gauti paslaugas. Toliau pateikiamos pagrindinės tyrimo išvados:

1. Viešosios institucijos tampa vietomis, kuriose musulmonių migrančių priklausymas visuomenei yra nuolat vertinamas pagal pastebimus skirtumus: religiją, kalbą, išvaizdą ar gebėjimą prisitaikyti prie institucinių taisyklių. Institucijos veikia ne tik kaip paslaugų teikimo vietos, bet ir kaip erdvės, kuriose buvo kuriamos bei ribojamos priklausymo visuomenei galimybės.
 - 1.1. Tyrimo duomenų analizė parodo, kad moterys susiduria su išankstinėmis nuostatomis nuo pat sąveikos su institucija pradžios. Tai pasireiškia per darbuotojų jaučiama sutrikimą pasirenkant tinkamą kalbą, prielaidų darymą, kad jų vyrai yra tinkamesni šeimos atstovai institucijose, bei numanomos emancipacijos stokos naratyvą. Šios reakcijos atskleidžia, kad moterys institucijose gali būti vertinamos ne tik kaip paslaugų gavėjos, bet ir kaip „kitokios“ dėl savo matomos religinės tapatybės bei lyties.
 - 1.2. Visos tyrime dalyvavusios moterys hidžabo dėvėjimą įvardija kaip labiausiai jas skiriančia išvaizdos ypatybe. Kai kurios jį įvardija kaip kliūtį, kitos – kaip teigiamą savitumo išraišką. Matoma religinė tapatybė veikė kaip išankstinis kitoniškumo ženklas, formavęs moterų patirtis dar prieš prasidedant tiesioginei sąveikai su institucijų darbuotojais.
 - 1.3. Institucijos konstruoja priklausymo ribas, apsprendžiančias, kas laikomas tinkamu paslaugų gavėju, o kas ne. Papildomi biurokratiniai reikalavimai, skirtingas darbuotojų lankstumas ir komplikuoti administraciniai procesai nubrėžia priklausymo ribą, kurią, norint gauti paslaugą, reikia mokėti peržengti. Tai rodo, kad priklausymas visuomenei formuojasi ne vien per formalią migracijos politiką, bet ir per kasdienės institucinės praktikas.
2. Tyrimas atskleidė, kad darbuotojų lankstumas ir pasirengimas prisitaikyti turėjo didelę reikšmę tam, ar moterys jautėsi priimančios bei galinčios savarankiškai dalyvauti visuomenėje. Kalbos barjerai veikė ne tik kaip komunikacinė kliūtis, bet ir kaip veiksnys,

stiprinantis moterų priklausomybę nuo tarpininkų bei ribojantis savarankišką veikimą institucijose.

- 2.1. Moterys taiko aktyvias kalbos įveikimo strategijas, apimančias išankstinį pasiruošimą prieš sąveiką su institucijos darbuotoju. Net egzistuojant reikšmingam kalbos barjerui, šios strategijos gali jį pakankamai sumažinti, kad moteris gautų kokybišką paslaugą.
- 2.2. Beveik visos interviu dalyvės, nepaisant to, ar mokėjo lietuvių, anglų ar tik arabų kalbą, nurodė technologinių sprendimų taikymą tiek tiesioginio kontakto metu, tiek nuotoliniu būdu.
- 2.3. Tarpininkų pagalbą moterys supranta kaip reikšmingą palengvinimą, tačiau užsimena ir apie neigiamą šios pagalbos pusę. Neoficialių tarpininkų pagalba yra finansiškai brangi ir nepatikima ilgam laikotarpiui.
- 2.4. Įpratus gauti tarpininko pagalbą ir jį praradus, moteris gali nebepajėgi savarankiškai gauti paslaugų. Tarpininkas, kuris ne tik verčia, bet ir kitaip aktyviai prisideda prie moters paslaugos gavimo proceso, sukuria asistavimo modelį, kuris ne įgalina, o įtvirtina pačios moters priklausomybę nuo pagalbos.
3. Tyrime dalyvavusios musulmonės moterys aktyviai kuria prisitaikymo ir priklausomybės strategijas kasdienėse sąveikose su Lietuvos visuomene ir institucijomis. Šios strategijos apėmė ne tik praktinius sprendimus, bet ir aktyvų savo matomumo bei kitoniškumo valdymą viešosiose erdvėse.
 - 3.1. Vaikai ir jų santykiai su aplinka iš esmės lemia moterų įtraukties kelius. Vaikų poreikiai gali būti esminė priežastis palaikyti reguliarių santykių su įvairiomis institucijomis ir tiesiogiai formuoja kasdienių sąveikų intensyvumą.
 - 3.2. Moterys priima sąmoningus sprendimus aktyviai kovoti už savo teises visuomenėje. Pasirinkdamos išlikti konfliktinėse situacijose, tiesiogiai konfrontuoti institucijos darbuotojus ir atstovėti savo interesus, informantės demonstruoja aktyvų veiksnumą ir savo priklausymo kūrimą.
 - 3.3. Bandymas slėpti savo religinę tapatybę gali tapti sąmoninga strategija, siekiant išvengti nepageidaujamo neigiamo pašalinių dėmesio ir sumažinti vizualinį išskirtinumą. Nors tapatybė daroma mažiau pastebima, jos neatsisakoma. Tapatybės matomumo reguliavimas tampa prisitaikymo mechanizmu, tačiau išlieka sąmoningu sprendimu ir aktyviu savo vietos aplinkoje darymu.

Tyrimo išvados atskleidžia, kad institucijos atlieka svarbų vaidmenį formuojant musulmonių migrančių moterų įtrauktį, atskirtį ir priklausymo visuomenei jausmą – jos tampa erdvėmis, kuriose šis priklausymas nuolat vertinamas, išgyvenamas ir konstruojamas.

Literatūros sąrašas

1. Alimahomed-Wilson, S. (2020). The matrix of gendered Islamophobia: Muslim women's repression and resistance. *Gender & Society*, 34(4), 648–678. Prieiga per internetą: <http://doi.org/10.1177/0891243220932156>
2. Avin Ileri, A. ir Trunov, I. (2025). *Visuomenės nuostatų mažumų bei migrantų atžvilgiu Lietuvoje tyrimas*. Vilnius: LSMC Sociologijos institutas, Diversity Development Group.
3. Babakhani, A. (2024). Control over Muslim Women's Bodies: A Critical Review. *Sociological Inquiry*, 94(1), 241–262. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1111/soin.12529>
4. Barlas, A. (2025). Muslim Women in Europe: In/Between Worlds. *Wiener Zeitschrift für Interdisziplinäre Islamforschung in Europa*, 3(1), 1–11.
5. Bastia, T., ir Piper, N. (2019). Women migrants in the global economy: a global overview (and regional perspectives). *Gender & Development*, 27(1), 15–30. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1080/13552074.2019.1570734>
6. Bauloz, C., Walton-Roberts, M., Jaji, R., ir Lee, T. (2024). Gender and migration: Trends, gaps and urgent action. *World migration report*, 2024(1), 165–195.
7. Blažytė, G. (2017). *Imigracija dėl šeimos susijungimo Lietuvoje: lytis ir etniškumas socialinės adaptacijos procese*. Kaunas: Kauno technologijos universitetas, Vytauto Didžiojo universitetas, Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centras.
8. Christou, A., ir Kofman, E. (2022). Gender and migration: An introduction. *Gender and migration: IMISCOE short reader*. Cham: Springer International Publishing, 1–12.
9. Coleman, J. S. (1988). Social capital in the creation of human capital. *American journal of sociology*, 94, S95-S120.
10. Connell, R. (2009). *Gender: In world perspective*. John Wiley & Sons.
11. Connell, R. (2020). *Confronting equality: Gender, knowledge and global change*. Routledge.
12. Echeverría, G. ir Finotelli, C. (2024). Inclusion and exclusion. Sciortino, G., Cvajner, M., ir Kivisto, P. J. red. *Research handbook on the sociology of migration*. Edward Elgar Publishing, 156–166.
13. Fabbri, C., Stöckl, H., Jones, K., Cook, H., Galez-Davis, C., Grant, N., ir Zimmerman, C. (2023). Labor recruitment and human trafficking: Analysis of a global trafficking survivor database. *International Migration Review*, 57(2), 629–651. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1177/01979183221139120>
14. Fauser, M. (2024). Migrant associations and communities. *Research handbook on the*

- sociology of migration*. Edward Elgar Publishing, 363–374.
15. Fleury, A. (2016). Understanding women and migration: A literature review. *Washington, DC*, 55.
 16. Frederiks, M. T. (2015). Religion, Migration and Identity: A conceptual and theoretical exploration. *Mission Studies*, 32(2), 181–202. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1163/15733831-12341400>
 17. Gaižauskaitė, I., ir Valavičienė, N. (2016). *Socialinių tyrimų metodai: kokybinis interviu*.
 18. Ibrahim, Z. (2012). The Stigma of Extremism on Muslims. *American Journal of Islam and Society*, 29(1), 1–8.
 19. Yuval-Davis, N. (2006). Belonging and the politics of belonging. *Patterns of prejudice*, 40(3), 197–214. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1080/00313220600769331>
 20. Yuval-Davis, N. (2011). *The politics of belonging: Intersectional contestations*. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.4135/9781446251041>
 21. Jakucevičienė, R. (2024). *Kodėl mes kitokios? “Lietuvoje gyvenančių pabėgėlių musulmonių svetimumo jausenos ir patirtys*. Tautosakos darbai 67, 2024, 127–143. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.51554/TD.24.67.07>
 22. Jugert, P., Kaiser, M. J., Ialuna, F., ir Civitillo, S. (2022). Researching race-ethnicity in race-mute Europe. *Infant and Child Development*, 31(1). Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1002/icd.2260>
 23. Kastoryano, R. (2018). Multiculturalism and interculturalism: redefining nationhood and solidarity. *Comparative Migration Studies*, 6(1), 17. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1186/s40878-018-0082-6>
 24. Kim, N. Y. (2006). “Patriarchy is so third world”: Korean immigrant women and “migrating” White Western masculinity. *Social Problems*, 53(4), 519–536. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1525/sp.2006.53.4.519>
 25. Kivisto, J. P. (2024). Theorizing modes of incorporation. Sciortino, G., Cvajner, M., ir Kivisto, P. J. red. *Research handbook on the sociology of migration*. Edward Elgar Publishing, 133–142.
 26. Lacroix, T. (2024). Transnationalism and the making of diasporas. *Research handbook on the sociology of migration*. Edward Elgar Publishing, 181–191.
 27. Leinonen, J. (2024). Gender. Sciortino, G., Cvajner, M., ir Kivisto, P. J. red. *Research handbook on the sociology of migration*. Edward Elgar Publishing, 46–59.
 28. Mahadevan, J. (2024). Migration, ethnic otherness and the ‘refugee crisis’ in Germany: why more conflict is better integration, and how this reconfigures positive cross-cultural

- management scholarship. *International Journal of Cross Cultural Management*, 24(1), 41–58. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1177/14705958241234568>
29. Martikainen, T. (2024). The religious migrant. *Research Handbook on the Sociology of Migration*. Edward Elgar Publishing, 387–399.
 30. McAuliffe, M. ir Adhiambo Oucho, L.(2024). *Report overview: migracion continues to be part of the solucion in a rapidly changing world, but key challenges remain*. World Migration Report.
 31. Migracijos departamentas (2026). 2025 m. migracijos metraštis. Vilnius: Migracijos departamentas.
 32. Moinian, F. (2009). I'm Just Me!' Children talking beyond ethnic and religious identities. *Childhood*, 16(1), 31–48. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1177/0907568208101689>
 33. Nawyn, S. J. (2010). Gender and migration: Integrating feminist theory into migration studies. *Sociology Compass*, 4(9), 749–765. <https://doi.org/10.1111/j.1751-9020.2010.00318.x>
 34. Norvilaitė, V. ir Račius, E. (2011). *Musulmonų bendruomenių reakcija į sekuliarizacijos procesą Lietuvoje*. Kultūra ir visuomenė, 2 (3), 49–66.
 35. Perry, B. (2014). Gendered Islamophobia: hate crime against Muslim women. *Social Identities*, 20(1), 74–89. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1080/13504630.2013.864467>
 36. Račius, E. (2024). Gender as a (Non) Issue in Lithuanian Female Muslims' Lives 1. *Religion and Gender Equality around the Baltic Sea*. Routledge, 107–122.
 37. Rehman, I., ir Hanley, T. (2023). Muslim minorities' experiences of Islamophobia in the West: A systematic review. *Culture & Psychology*, 29(1), 139–156. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1177/1354067X221103996>
 38. Ryan, L. (2011). Muslim women negotiating collective stigmatization: 'We're just normal people'. *Sociology*, 45(6), 1045–1060. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1177/0038038511416170>
 39. Schrover, M., ir Moloney, D. (2025). Conclusion: Gender, migration and cross-categorical research. *Gender, Migration and Categorisation*. Routledge. 255–263. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.4324/9781003696469-11>
 40. Shaker, R., Van Lanen, S., ir Van Hoven, B. (2022). "I'm Trying to Give Them My Face." Everyday Embodied Agency of the Muslim Other in Amsterdam. *Sociological Forum* 37(1), 27–47. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1111/socf.12777>
 41. Spencer, S. (2022). The contested concept of 'integration'. *Introduction to Migration*

Studies: An Interactive Guide to the Literatures on Migration and Diversity. Cham: Springer International Publishing, 219–232.

42. Strabac, Z., ir Listhaug, O. (2008). Anti-Muslim prejudice in Europe: A multilevel analysis of survey data from 30 countries. *Social Science Research*, 37(1), 268–286. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1016/j.ssresearch.2007.02.004>
43. Terry, G., Hayfield, N., Clarke, V., ir Braun, V. (2017). Thematic analysis. *The SAGE handbook of qualitative research in psychology*, 2(17–37), 25.
44. Thomas, W. I., ir Znaniecki, F. (1919). *The Polish peasant in Europe and America: Monograph of an immigrant group* (3). University of Chicago Press.
45. Van Oudenhoven, J. P., Ward, C., ir Masgoret, A. M. (2006). Patterns of relations between immigrants and host societies. *International journal of intercultural relations*, 30(6), 637–651. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2006.09.001>
46. Wieviorka, M. (2014). A critique of integration. *Identities*, 21(6), 633–641. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1080/1070289X.2013.828615>
47. Zhou, M., Loury, G., Modood, T., ir Teles, S. (1997). The Academic Achievement of Vietnamese American Students: Ethnicity as Social Capital. *Sociological focus*, 30(1), 2–15. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1080/00380237.1997.10570679>

Šaltiniai

1. Europos migracijos tinklas. Migracijos tendencijos. Prieiga per internetą: <https://123.emn.lt/migracijos-tendencijos/> [žiūrėta 2026 m. sausio 4 d.].
2. Europos migracijos tinklas. Migracijos tendencijos. Prieiga per internetą: <https://123.emn.lt/zodynas/> [žiūrėta 2026 m. sausio 10 d.].

Priedai

1 priedas. *Pusiau struktūruoto interviu gairės.*

Pusiau struktūruoto interviu gairės

Prisistatymas ir pasiruošimas interviu

- Laba diena. Aš esu Ieva Laukaitytė, Vilniaus universiteto sociologijos magistrantė. Atlieku tyrimą apie Lietuvoje gyvenančių musulmonų migrančių kasdienės sąveikos su viešosiomis institucijomis. Tyrime siekiama išsiaiškinti, kaip šios patirtys vyksta kasdieniame gyvenime, taip pat įvardinti veiksniai, kurie palengvina ar apsunkina paslaugų gavimą.
- [Pasitikslinti, ar informantė šiuo metu gyvena Lietuvoje ne trumpiau nei vienerius metus. Interviu tęsti tik tuomet, jeigu atsakymas teigiamas.]
- Tyrimo dalyvių konfidencialumas garantuojamas, išsakytos nuomonės bus pateiktos tik apibendrinta forma nesusiejant su Jūsų vardu ir pavarde. Ar sutinkate dalyvauti tyrime?
- Ar Jūs sutinkate, kad siekiant išvengti vertingos informacijos praradimo, interviu būtų įrašinėjamas?

Teminiai blokai

1. Bendra informacija apie informantę

- Trumpai papasakokite apie savo atvykimo į Lietuvą aplinkybes ir priežastis.
- [Pagal poreikį, klausimą praplėsti žemiau esančiais klausimais]
- Kiek laiko gyvenate Lietuvoje? Kaip atvykote? Ar atvykote viena?

2. Kontaktas su viešosiomis institucijomis

- Su kokiomis viešosiomis institucijomis Jūs dažniausiai susiduriate? [Pagal poreikį, klausimą praplėsti žemiau esančiais klausimais]
 - ◆ Kaip dažnai lankotės?
 - ◆ Dėl kokių priežasčių dažniausiai tenka jose lankytis?
 - ◆ Su kuriomis institucijomis per pastaruosius metus turėjote daugiausiai reikalų?
 - ◆ Ar naudojotės viešųjų institucijų interneto svetainėmis ar elektroninėmis paslaugomis?
 - ◆ Papasakokite, kaip vyko Jūsų paskutinis apsilankymas.
- Kaip apibūdintumėte savo patirtį bendraujant su Lietuvos viešosiomis institucijomis? [Pagal poreikį, klausimą praplėsti žemiau esančiais klausimais]
 - ◆ Kaip sekasi bendrauti su darbuotojais?
 - ◆ Kaip apibūdintumėte darbuotojų bendravimą su Jumis?
 - ◆ Kokie reikalavimai ar taisyklės kelia daugiausiai neaiškumo?
- Kas institucijose dažniausiai veikia sklandžiai?
- Kokie dalykai labiausiai apsunkina paslaugos gavimą?
- Kokios sąlygos ar pagalba labiausiai palengvina procesą?

3. Matomas kitoniškumas

- Kaip Jums atrodo, ar institucijose Jūs išsiskiriate iš kitų žmonių? [Pagal atsakymą, klausimą praplėsti žemiau esančiais klausimais]
 - ◆ Kiek esate matoma institucijose?
 - ◆ Kokiose situacijose šis matomumas labiausiai pasijunta?
 - ◆ Kokie Jūsų bruožai, Jūsų manymu, institucijose pirmiausia krenta į akis?
 - ◆ Ar pasijaučia, kad institucijose esate matoma kaip „kitokia“? Kokiais momentais jums labiausiai pasijaučia?
 - ◆ Kokie signalai leidžia suprasti, kad Jūsų matomumas/kitoniškumas tampa reikšmingas?

4. Rekomendacijos institucijoms

- Ką institucijos galėtų pakeisti, kad bendravimas būtų geresnis?

5. Baigiamieji klausimai ir refleksija

- Gal Jums kilo kokių minčių, ar turite kokių nors pastebėjimų, kuriais norėtumėte pasidalinti šia tema?
- Labai ačiū už išsamiems atsakymams skirtą laiką. [Pabaigoje pasiteirauti informantės, ar ji norėtų susipažinti su tyrimo rezultatais]

Kiek Jums metų? Kokia Jūsų profesija? Kuo dabar užsiimate, koks Jūsų darbas? Kokiomis kalbomis kalbate (namuose / darbe / viešose vietose)?